

ባህላዊ መዘቃዎች ለአማራ ህዝብ በደል ፍትህና አንድነት ያላቸው ሚና፣ በ2013ዓ.ም በወጡ የአማርኛ የባህል መዘቃ ግጥሞች ማሳያነት

ሙሐመድ ሰሊድ *

የኢትዮጵያ ቋንቋና ሥነጽሑፍ አማርኛ ትምህርት ክፍል፣ መቅደላ አምባ ዩኒቨርሲቲ፣ ኢትዮጵያ

አህጽሮተጥናት

የዚህ ጥናት ዋና ዓላማ ባህላዊ መዘቃዎች ለአማራ ህዝብ በደል ፍትህ፣ አንድነትና ልማት ያላቸውን ሚና ማሳየት ነው። ጥናቱ አይነታዊ የምርምር ዘዴን በመጠቀም በይዘት ትንተና ስልት ተካሂዷል። ለጥናቱ አገልግሎት ላይ የዋሉ የአማርኛ ባህላዊ መዘቃዎች የተሰበሰቡት ከዩኒቨርሲቲ ማህበራዊ ሚዲያ ነው። በዩኒቨርሲቲ ማህበራዊ ሚዲያ በበርካታ ቋንቋዎች ኢትዮጵያውያን ያዜግታቸው ወቅቱን የዋጁ ዘፈኖች አሉ። ከእነዚህም መካከል ለጥናቱ በአማርኛ ቋንቋ ተሰርተው ወቅታዊ የሀገሪቱን ሁኔታ የሚመለከት ይዘት ያላቸው ባህላዊ መዘቃዎች ብቻ በዓላማ ተኮር የንጥረ ዘዴ ተመርጠዋል። በዚህም መሠረት 18 ባህላዊ መዘቃዎች ካላቸው የአማራ ህዝብ በደል እና ለፍትህና ለአንድነት ካላቸው ሚና አንጻር ተተንትነዋል። በጥናቱ ውጤት መሰረትም መንግስት በሰሜን ኢትዮጵያ የህግ ማስከበር ዘመቻ ካወጀ ጀምሮ የመጀመሪያው ምዕራፍ ተጠናቀቀ እስካለበት (ከጥር 2013- ህዳር 2014 ዓ.ም) የወጡ የአማርኛ ባህላዊ መዘቃዎች ትኩረት አድርገው ካላቸው ይዘቶች መካከል ዋነኞቹ የአማራ ህዝብ በደል፣ ፍትህና የአማራ አንድነት ናቸው። በዚህም ባህላዊ መዘቃዎች የህዝብ በደልን ካላቸው ማህበራዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ስነልቦናዊና ኢኮኖሚያዊ ተጽዕኖዎች አንጻር በማንሳት የአማራ ህዝብ በራሱ ማህበራዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ስነልቦናዊና ኢኮኖሚያዊ ፍትህን ለማረጋገጥ እንዲነሳ ደጋግመው መቀስቀሳቸው ተረጋግጧል። በተጨማሪም የአንድነት መሰረቶችን (መልከዓምድራዊ አንድነት፣ የጋራ ታሪክና የጋራ ባህል) ደጋግመው በማንሳት በህብረተሰቡ ውስጥ ተቀባኝነት የቆየውን የአንድነት ስሜት መቀስቀሳቸው ተረጋግጧል። በተጨማሪም ባህላዊ መዘቃዎች ምንም እንኳን የተለያዩ የሀገሪቱን አካባቢዎች እየጠሩ ስለአንድነቷ ቢሰበኩም በወቅቱ ከተፈጠረው ችግር አንጻር የአማራ ህዝብ በደልና ፍትህን በማንሳት የክልል አንድነት ላይ ትኩረት ማድረጋቸው በጥናቱ ተመልክቷል። በመጨረሻም ባህላዊ መዘቃዎችን በጥልቀት አጥንቶና ተንትኖ ለማስተማሪያነት ማዋል ሀገራዊና ክልላዊ አንድነትን ለማስጠበቅ ግንዛቤና ተነሳሽነትን ከመፍጠር አንጻር ከፍተኛ ጠቀሜታ እንዳለው በጥናቱ ይሁንታ ላይ ተመልክቷል።

ቁልፍ ቃላትና ሐረጎች፡ ሀገራዊ አንድነት፣ በደል፣ ክልላዊ አንድነት፣ ውህደት

*Corresponding author: muzuseid2011@gmail.com

Received: 25-09-2022, Accepted: 25-11-2022, Published: 28-6-2023

Copyright: © The publisher, 2023, Open access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License, which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format as long as you give appropriate credit to the original author(s) <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Journal-homepage: <https://abjol.org.et/index.php/ajcik>

መግቢያ

የጥናቱ ዳራ

ባህል የአንድ ማህበረሰብ መገለጫ የሆነ ማህበረሰቡ ራሱ የሚፈጥረው፣ የሚተገብረው፣ የሚከውነው፣ የሚያከብረውና የሚገዛለት ትልቅ ትዕምርት ነው። አንድ ማህበረሰብ ከሌለው የሚለይባቸው ዕውቀቶች፣ ወጎች፣ ልምዶች፣ ስነምግባራዊ፣ ማህበራዊ፣ ፖለቲካዊ መለያዎች በባህል አማካይነት ይገለጣሉ። ሁሉም ማህበረሰብ ስለራሱና ስለዓለም ያሉትን አመለካከቶች፣ ዕምነቶች፣ የአኗኗር ዘይቤዎች፣ ቁሳዊና ህሊናዊ ሀብቶች የሚገልጽበት፣ የሚተገብርበት ለአሁኑም ተገዝቶ የሚኖርበት የማንነቱ መገለጫ የሆነ ባህል አለው። ባህል፣ አንድ ማህበረሰብ ከሌለው ተለይቶ የሚታወቅባቸው ሁኔታዎችን ማለትም የአኗኗር ዘይቤዎችን፣ ዕምነቶችን፣ ትውፊቶችን፣ በአጠቃላይም ቁሳዊና ህሊናዊ ሀብቶችን የሚያካትት ሰፊ ጽንሰሀሳብ ነው (ወጣቶችና ባህል ሚኒስቴር፣ 1995፡5)። እንደ ፈቃደ (1991) ገለጻ ፎክሎር እርስ በርሳቸው የማይፈታ ዝምድና ባላቸው አራት አብይት ክፍሎች ይከፈላል። እነሱም ስነቃል፣ ቁሳዊ ባህል፣ ሀገረሰባዊ ልማድና ሀገረሰባዊ ትውን ጥበባት ናቸው። እንደባለሙያው ማብራሪያ ሀገረሰባዊ ትውን ጥበባት በሚል “ጥቅል ስም” የምንጠራው የፎክሎር ዘርፍ ሀገረሰባዊ ሙዚቃን፣ ሀገረሰባዊ ዳንስንና ሀገረሰባዊ ድራማን ያጠቃልላል። ይህ ጥናትም በሀገረሰባዊ ትውን ጥበባት ስር በግጥም ቅርጽ ከሚቀርቡትና ከሚዘሙት የጥበብ ስራዎች መካከል በባህላዊ ዘፈኖች ላይ ያጠነጥናል።

ሁሉም ማህበረሰብ የራሱን ሙዚቃ ፈጥሮ ይገለጻል። የሙዚቃው ተግባር ማዘናናት፣ ማስተማር፣ ቡድኑን ስርዓት ማስያዝ፣ አምላክን ማመስገን ወዘተ ሊሆን ይችላል። ተግባሩ ምንም ይሁን ምን የሰው ልጅ ከሙዚቃ ውጪ እየኖረ አይደለም። ይህም በሙዚቃና በሰው ልጅ ባህርይ መካከል ተዛምዶ መኖሩን ያሳያል። ሙዚቃና የሰው ልጅ ባህርይ ከፍተኛ ተዛምዶ ያላቸው መሆኑን ፀሃፍት ይገልጻሉ። ብላኪንግ (1995)ን ጠቅሰው አስቱር (2007 ዓ.ም) እንደገለጹት፣ ሙዚቃ የሰውን ልጅ አስተሳሰብ የሚመራ ሁነትና ለሰው ልጅ ህይወት መሰረታዊ የሆኑ ጉዳዮች አካል ነው። ሙዚቃን መፍጠር ውጤቱ ለሌሎች ማህበራዊ ተግባራት የሚጠቅም አንድ ልዩ ማህበራዊ ተግባር ነው። ለምሳሌ ሙዚቃ የግለሰቦችን ባህርይ በመግራት የወጡበትን ማህበረሰብ ግንዛቤ እንዲያውቁ ብሎም የማህበረሰቡን ርዕዮተዓለም፣ ስሜት፣ አመለካከት፣ ማህበራዊ ደንብ እንዲጋሩ ያደርጋል (ተርና ሌሎች፣ 1987)።

ከላይ የቀረበው ሃሳብ ሙዚቃ ይሁነኝ ተብሎ ታስቦበት የሚፈጠርና የሚከወን ተግባር መሆኑን

እንዲሁም የሰው ልጅ ሙዚቃን የመፍጠሩን ያህል ሙዚቃም የሰውን ልጅ መልሶ ስርዓት የሚያስይዝ መሆኑን ሲያስረዳ ሎርታት (1984) ደግሞ “ሙዚቃ፣ በሰዎች የተፈጠረና በሰዎች ስርዓት የሚይዝ ነው። ሙዚቃ በምላሹ ማህበረሰቡ እንዴት መኖር እንዳለበት፣ ምን አይነት ባህርይ ሊኖረው እንደሚገባ ያስተምረዋል” በማለት አጠናክረውታል።

ሙዚቃ ከፍተኛ አቅም ያለው ጥበባዊ የተግባራት ዘዴ ነው። ሙዚቃ አንድን መልዕክት ለማስተላለፍ በውስጡ በሰው ልጅ አዕምሮ ውስጥ ተቀርጾ ሊቀሩ የሚችሉ መልዕክቶችን የተሸከሙ የግጥም ስንኞችን፣ ዳንሶችንና አካላዊ እንቅስቃሴዎችን ይይዛል። ባምፎርድ (2006) እና ደሪዘንና ሌሎች (1999) እንደገለጹት ደግሞ ባህላዊ ሙዚቃዎች በውስጣቸው በሚይዟቸው የግጥም ስንኞች አማካኝነት በማህበረሰቡ ዘንድ አንድነት፣ መቻቻልና ማህበራዊ ትስስር ለመፍጠር ያግዛል። ሞራከን (2020) እንደገለጹትም ባህላዊ ሙዚቃ ከማስተማር፣ ከማዘናናትና ከማስገንዘብ ተግባሩ በተጨማሪ ስለነጻነትና ዲሞክራሲ፣ ስለፍትህና እኩልነት፣ ስለማህበረሰብ አንድነት፣ ስለግለሰባዊና ሀገራዊ ጥንካሬና ራስን ስለመቻል፣ ስለመብቶችና ግዴታዎች፣ ስለማህበራዊ ውድቀት ወዘተ ጉዳዮችን በማንሳት ያስገነዝባል።

ሙዚቃ የሰው ልጅን አዕምሮና ስሜት ይገዛል (ስቻክተር፣ 2011)። የጥበብ ጥቅምን በተመለከተ ሁለት የተለያዩ አመለካከቶች አሉ። የመጀመሪያው አመለካከት ጥበብ የሞራል ትምህርት መሆኑን አለበት የሚል ሲሆን ሁለተኛው አመለካከት ደግሞ ጥበብ ለጥበብነቱ ብቻ መከወን አለበት የሚል ነው (ባሬይ፣ 1983)። ጥበብ የሞራል ትምህርት መሆኑን አለበት የሚለውን አመለካከት በሚያራምዱ ባለሙያዎች ሃሳብ መሰረት ሙዚቃዎች የሰውን ልጅ ፍላጎትና ተጠቃሚነትን የሚያሳሉ ርዕሰጉዳዮች ላይ መንግስታዊ ይሁንታን እንዲያገኙና ህዝባዊ ተማሪዎችን እንዲያገለብቱ ሆነው ሊሰሩ ይችላሉ። ለምሳሌ በህዝቦች መካከል የመረጃ ፍላጎትን በመጨመር፣ ህዝባዊ ጉዳዮችን ለህዝብ በማሳወቅ፣ አጀንዳን በመቅረጽና በማስረጽ በግለሰቦችና በመንግስት ፖለቲካዊና ማህበረ-ኢኮኖሚያዊ ህልውና ላይ አዎንታዊ ስራዎችን ሊሰሩ ይችላሉ።

ሮቢንሰን (1997)ን ጠቅሰው ባትረውዳን (2007) እንዳብራሩት የሙዚቃ ሥራዎች በሰው ልጅ የዕለት-ክዕለት ኑሮ ውስጥ ወሳኝ ሚናዎችን ይጫወታሉ። ይህ ጥናትም ባህላዊ ሙዚቃዎች ለአማራ ህዝብ በደል ፍትህና አንድነት ያላቸውን ሚና የሚፈትሽ ነው።

የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት

ወጣቶችና ባህል ሚኒስቴር (1995:5) እንደገለጸው “ባህል አንድ ማህበረሰብ ከሌለው ተለይቶ የሚታወቅባቸው ሁኔታዎችን ማለትም የአኗኗር ዘይቤዎችን፣ ዕምነቶችን፣ ትውፊቶችን፣ በአጠቃላይም ቁሳዊና ህሊናዊ ሀብቶችን የሚያካትት ሰፊ ጽንሰሀሳብ ነው”።

ፎክሎር የሰዎች መንፈሳዊና ቁሳዊ ባህል ሲሆን እርስ በርሳቸው የማይፈታ ዝምድና ባላቸው አራት አብይት ክፍሎች ይከፈላል። እነሱም ስነቃል፣ ቁሳዊ ባህል፣ ሀገረሰባዊ ልማድና ሀገረሰባዊ ትውን ጥበባት ናቸው። ሀገረሰባዊ ትውን ጥበባት በውስጡ ሀገረሰባዊ ሙዚቃ፣ ሀገረሰባዊ ዳንስና ሀገረሰባዊን ድራማን ያካትታል (ፈቃደ፣ 1991)። እንደ ኪሩቤል (2007) ገለጻ መገናኛ ብዙን የመጠቀምና ሐሳቡን በዕሁድ የመግለፅ ዕድል የማያገኘው የገጠሩ የኢትዮጵያ ህዝብ ሲደሰትም ሆነ ሲከፋ ስሜቱን የሚገልፀው፣ በደል ሲደርስበት ብሶቱንና ቁጭቱን የሚወጣው በዘፈን፣ በቀረርቶ፣ በፋክራ፣ በእንጉርጉሮ፣ በለቅሶ ዜማና በመሳሰሉት ነው።

ዘጋርዲያን (ህዳር 2003)ን ጠቅሰው ሞራክን (2020) እንደገለጹት የባህል አንዱ ክፍል የሆነው ሀገረሰባዊ ሙዚቃ በአንድ ማህበረሰብ ውስጥ ጥፋትን መቃወሚያ፣ ለራስ ዋጋ መስጫና መልካም ነገሮችን ማስቀጠያ በመሆን ያገለግላል። ባህላዊ ሙዚቃዎች የማዝናናት፣ የማስገንዘብና የማስተማር አገልግሎት አላቸው። በተጨማሪም ባህላዊ ሙዚቃዎች ስነምግባራዊ እና መንፈሳዊ እድገትን በማምጣት ባህላዊ እድገትን ለማስመዝገብ ይረዳሉ።

ባህል በሰው ልጅ ህይወት ውስጥ የማይነካውና የማይዳስሰው ጉዳይ የለም። በመሆኑም የአንድ ህዝብ በደል፣ ፍትህና አንድነት ጉዳይ ሲነሳ የባህልን ጉዳይ ወደጎን መተው እንደማይቻልና በመካከላቸው ያለው ቁርኝትና መስተጋብርም ከፍተኛ እንደሆነ መገመት ይቻላል። በደል የአንድ ህዝብ መጎዳት፣ ተጽዕኖ መድረስና ስሜት መታወክን የሚመለከት ሲሆን በተቃራኒው ፍትህ ሰዎች ከገቡበት ጉዳት (ተጽዕኖ) መውጣት ወይም መላቀቅን የሚመለከት ጉዳይ ነው።

እንደ ከሣቴ ብርሃን ተሰማ (1951) የአማርኛ መዝገበ ቃላት “በደል” የሚለው ቃል በቃልም ሆነ በሥራ በደል፣ ክፉ ሥራን ሠራ፣ ወይም በሰው ላይ ኃጢአትን ሠራ፣ አሎን መለስ፣ ዐመጠ፣ በደለ፣ አጉላላ፣ ቦጋይል ተጋፋ፣ ወይም ገበሬ በአንድ ቦታ ዘሩን እያበዛ በአንድ ቦታ እያሳሳ ዘሩን ተባደላ እያደረገ ዘራ፣ ወይም የእግዚአብሔርን ህግ ተላለፈ፣ ትዕዛዝን አፈረሰ፣ የንጉስ ዐዋጅን ተላለፈ ማለት ነው።

ከሣቴ ብርሃን ተሰማ (1951) የአማርኛ መዝገበ ቃላት አያይዞ እንደሚገልጸውም “በደለኛ” የሚለው ቃል የተበደለ፣ የሚበድል ወይም ክፉ ስራን አድራጊ ማለት ሲሆን “በደል” ማለት ደግሞ ጥፋት፣ ሰውን መጉዳት፣ ሰውን በሚጎዳ ነገር መበደል፣ በሰው ላይ ክፉ መድኃኒትን በማድረግ መስጠት፣ በሌብነትም ሆነ በጃውላነት አንዱ የደክመበትን መውሰድ በደል ይባላል በማለት ይበይነዋል።

የደስታ ተክለወልድ (1970) የአማርኛ መዝገበ ቃላት ደግሞ “በደለ” የሚለው ቃል በቁሙ አመጸ፣ ገፋ፣ በደግ ፋንታ ክፉ መለስ፣ አደረገ፣ ሠራ በማለት ይበይነዋል። በተመሳሳይም በዳይ የሚለው የአማርኛ ቃል የሚበድል፣ የሚያምጽ፣ የሚገፋ፣ ለዋጭ፣ ገልባጭ ወይም ደግሞ በደለኛ የሚል ፍቺ አለው። በደሉ የሚያርፍበት ሰው በተቃራኒው ተበዳይ ተብሎ ይጠራል።

ከላይ ከቀረቡት ብያኔዎች ለመረዳት እንደሚቻለው በደል የሰው ልጅ አስቦትም ሆነ ሳይስበው በሌሎች ሰዎች የሚያጋጥመው ክፉ ሥራ፣ ተንኮል፣ ግፍ ወዘተ ማለት ነው። በደሉ የደረሰበት ግለሰብ ተበዳይ ተብሎ የሚታወቅ ሲሆን በደል አድራሹ ሰው ደግሞ በደለኛ ወይም በዳይ ተብሎ ይጠራል። ይህ በደልም በተለያዩ ደረጃና አኳኋን ሊፈጸም የሚችል ሲሆን ይህም በቃል (በንግግር/ በሀሳብ ደረጃ) ወይም በድርጊት (ሥራ) ደረጃ ሊሆን ይችላል።

በደል በተበዳይ (በተጎጂው) ላይ ከሚያሳድረው ተጽዕኖ አንጻር በተለያዩ ክፍል ሊመደብ ይችላል። ለምሳሌ ያህል ከሣቴ ብርሃን ተሰማ (1951) እንደገለጹት በደል በሌብነትም ሆነ በጃውላነት አንዱ የደክመበትን መውሰድን፣ ማጥፋትን፣ መጉዳትን ያጠቃልላል። በሌላ በኩል ደግሞ በደል በቃል ደረጃ ሰውን መጉዳት (ማስቀየም/መስድብ/፣ ማሳዘን ወዘተ) ሊሆን ይችላል። በተመሳሳይ መልኩ በደል በሰው ላይ ኃጢአት መስራትን (መግደል፣ መድፈር/ዝሙት መፈጸም/ እና የእግዚአብሔር ህግን በመተላለፍ ደረጃ ሊፈጸም ይችላል። በሌላ አገላለጽ በደል በተበዳይ (በተጎጂው) ላይ ከሚያሳድረው ተጽዕኖ አንጻር ማህበራዊ በደል፣ ፖለቲካዊ በደል፣ ስነልቦናዊ በደል እና ኢኮኖሚያዊ በደል ተብሎ በአራት ሊከፈል ይችላል።

ባህል በሰው ልጅ ፖለቲካዊ ህይወት ውስጥ ከሚነካቸው ጉዳዮች መካከል አንዱ አንድነት ነው። መሐመድ (2003) እንደገለጹት ብሄራዊ አንድነት የሚለው ቃል በማሌዥያ ብዙ ጊዜ ብሔራዊ ውህደት፣ ህብረተሰባዊ አንድነት፣ የጋራ መተማመን፣ አንድ ማህበረሰብ፣ ሀገር ግንባታና ብሄራዊ ማንነት በሚሉ ቃላት በተለዋዋጭነት ይገለጻል።

ሀገራዊ አንድነት የተለያዩ ጎሳዎች፣ እምነቶች፣ ቋንቋዎችና ባህሎች በአንድ ላይ መገኘትን የሚመለከት ጽንሰሃሳብ ነው (ቡኖ 2008፣ ዴሲ 2002)። አንድነትን ከማጠናከር አኳያ ባህላዊ መዘቃዎችና የመዘቃ ባለሙያዎች ያላቸው አስተዋጾ እጅግ ከፍተኛ ነው። ይህ አስተዋጾአም በማህበረሰቡ ላይ የአውቀት /የግንዛቤ/፣ የአመለካከትና የማህበራዊ ለውጥን በመፍጠር ረገድ የሚመጣ ነው (ክራውፎርድ 2016፣ ብራይስና ዎልፍ 2004፣ ዴሲ 2002)። እንደ ሶምያ (2021) ገለጻ ደግሞ የሀገር አንድነት በአምስት መሰረታዊ ነገሮች (መልከዓምድራዊ አንድነት፣ የጋራ ታሪክ፣ የጋራ ባህል፣ የጋራ ቋንቋ እና የጋራ ሀይማኖት) ላይ ሊመሰረት ይችላል። ባለሙያው አክለው እንዳብራሩት ደግሞ ዋና ዋናዎቹ የአንድነት መሰረቶች ሶስት ሲሆኑ እነርሱም መልከዓምድራዊ አንድነት፣ የጋራ ታሪክ እና የጋራ ባህል ናቸው።

በኢትዮጵያ የመዘቃና የፖለቲካ ግንኙነት ረጅም ዕድሜ አስቆጥሯል። ለዚህም በየአካባቢው በየክብረ በዓላትና ማህበራዊ አጋጣሚዎች ላይ እድገትና ስኬትን እያነሳሉ ከማዘናኘት ባሻገር በስልጣን ሽኩቻ ምክንያት እርስበርሳቸው ሲዋጉ ከነበሩት ባላባቶች አንስቶ በውጪ ወራሪ ጠላት በተለያዩ ጊዜያት በተከሰቱ ጦርነቶች ላይ አዝማሪዎችን ይዘው ወደጦርነት በመጓዝ መዋጋታቸው ከጥንት ጀምሮ አንዱ የውጊያ አካል እንደነበር ማሳያ ነው።

በኢትዮጵያ ሁኔታ ባህላዊ መዘቃዎችን ሚና አስመልክቶ ጥናቶች ተካሂደዋል (ንጉስ 2000፣ ኪሩቤል 2007፣ አበባ 2010)። የንጉስ (2000 ዓ.ም) ጥናት “የአማርኛ መዘቃዎች በአፄ ኃይለስላሴ፣ በደርግና በኢህአዴግ ዘመን-መንግስት ምን ዓይነት ይዘት በግጥሞቹ ላይ ይንፀባቃል?” በሚል ርዕስ የተካሄደ ሲሆን የኪሩቤል (2007) ጥናት ደግሞ፣ “ከ1983 የመንግስት ለውጥ በኋላ” በሚል ርዕስ በኢትዮጵያ ከ1983ዓ.ም የመንግስት ለውጥ በኋላ የምስራቅ ጎጃም ገበሬዎች ያዘሟቸውንና ያንጎራጎሯቸውን ፖለቲካዊ ግጥሞች የፈተሽ ነበር። የአበባ (2010) ጥናት በበኩሉ “ቃላ” የሀላባ ሴቶች ባህላዊ ዘፈንና ማህበራዊ ፋይዳው” በሚል ርዕስ የተካሄደ ነው።

ይህ ጥናት ባህላዊ መዘቃዎች ያላቸውን ሚና በተላውጦነት በማጥናቱ ከኪሩቤል (2007)፣ አበባ (2010) ጥናቶች ጋር ይመሳሰላል። አጥኚው በዚህ ርዕስ ጉዳይ ላይ በርካታ ጥናቶችን ያነበበ ቢሆንም ባህላዊ መዘቃዎች የአማራ ህዝብ በደል ፍትህና አንድነት በማስተዋወቅ ረገድ ያላቸውን ሚና የሚያሳይ የሀገር ውስጥ ጥናት አላገኘም። በመሆኑም የዚህ ጥናት አቅራቢ ከላይ የተጠቀሰውን የጥናት ክፍተት ለመሙላት ባህላዊ መዘቃዎች የአማራ ህዝብ በደል በመግለጽ ለፍትህና ለአንድነት

ከመቀስቀስ አኳያ ያላቸውን ፋይዳ በ2013 ዓ.ም የወጡ የአማርኛ ባህላዊ መዘቃ ግጥሞችን በመተንተን ለማሳየት ሞክሯል።

የጥናቱ ዓላማ

የጥናቱ ዋና ዓላማ ባህላዊ መዘቃዎች ለአማራ ህዝብ በደል፣ ፍትህና አንድነት ያላቸውን ሚና ማሳየት ነው። ጥናቱ የሚከተሉትን ንዑሳን ዓላማዎችም ነበሩት።

1. በ2013 ዓ.ም በወጡና በማህበራዊ ሚዲያ ከፍተኛ ተደማጭነት ባገኙ የአማርኛ ባህል ዘፈኖች የተወሰኑ የአማራ ህዝብ በደሎችን መግለጽ፣
2. በ2013 ዓ.ም በወጡና ከፍተኛ ተደማጭነት ባገኙ የአማርኛ ባህል ዘፈኖች የአማራ ህዝብ ፍትህ እንዴት እንደተወሳ ማሳየት፣
3. በ2013 ዓ.ም በወጡና ከፍተኛ ተደማጭነት ባገኙ የአማርኛ ባህል ዘፈኖች ለአማራ ህዝብ አንድነት ያላቸውን አስተዋጾ መፈተሽ፣

የጥናቱ ወሰን

ይህ ጥናት ባህላዊ መዘቃዎች ለአማራ ህዝብ በደል፣ ፍትህና አንድነት ያላቸውን ሚና ለመፈተሽ ከጊዜ አንጻር በ2013 ዓ.ም (እ.ኤ.አ 2021) የወጡ ወቅታዊ የሀገሪቱን ሁኔታ የሚመለከት ይዘት ያላቸው አማርኛ ባህላዊ መዘቃዎችን በማሳያነት ተጠቅሞ ተንትኗል። ይህ የሆነበት ምክንያትም ህዝቡ የነበረው የአንድነት ስሜት ተቀዛቅዞ የቆየ በመሆኑና በህብረተሰቡ ውስጥ ተቀዛቅዞ የቆየውን ስሜት በመቀስቀስ ከወቅቱ አገራዊ ሁኔታ አንጻር የህዝቡን አንድነት ለመመለስ ያላቸውን ፋይዳ ለማሳያነት ይጠቅማሉ ተብሎ በአጥኚው በመታመኑ ነው።

ጥናቱ ከይዘት አንጻር ባህላዊ መዘቃዎች የአማራ ህዝብን በደልና ፍትህ በደሉ ከሚያሳድረው ተጽዕኖ (ማህበራዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ስነልቦናዊና ኢኮኖሚያዊ ጉዳት) አንጻር ትንታኔ የሰጠ ሲሆን ባህላዊ መዘቃዎች ለአንድነት ያላቸውን ጠቀሜታ ለመፈተሽ ሶምያ (2021) የአንድነት መሰረቶች ናቸው ካሏቸው ነጥቦች (መልከዓምድራዊ አንድነት፣ የጋራ ታሪክ እና የጋራ ባህል) አንጻር ያላቸው ትስስር ተፈትሷል።

የተዛማጅ ጽሁፎች ክለሳ

የባህላዊ መዘቃ ጠቀሜታ

ባህል በሰው ልጅ ህይወት ውስጥ የማይነካውና የማይዳስሰው ጉዳይ የለም። በመሆኑም የህዝብ አኗኗር፣ በደል፣ ፍትህና አንድነት ጉዳይ ሲነሳ የባህልን ጉዳይ ወደጎን መተው እንደማይቻልና በመካከላቸው ያለው ቁርኝትና መስተጋብር ከፍተኛ እንደሆነ መገመት ይቻላል።

እንደ ሴህራልና ሌሎች (2020) ገለጻ መዘቃ በአንድ ሀገር ውስጥ የሚኖሩ ማህበረሰቦችን ባህል

በማስተሳሰር በብዝሃ-ባህል ማህበረሰብ ውስጥ ሊታዩ የሚችሉ ጥላቻዎችን፣ ጽንፈኝነቶችንና ግጭቶችን በማስወደግ አንድነትን ለማምጣት ትልቅ አስተዋጽኦ አላቸው። ለዚህም ይረዳ ዘንድ ለተማሪዎች መቻቻልን፣ መከባበርንና በጥልቀት ማሰላሰልን ያለማምዳል።

አንድነት የተለያዩ ጎሳዎች፣ እምነቶች፣ ቋንቋዎችና ባህሎች በአንድ ላይ መገኘትን የሚመለከት ጽንሰሃሳብ ነው (ቡኖ 2008፣ ዴሲ 2002)። የሀገራዊ አንድነት መንፈስ በግልጽ መታየት የጀመረው በድህረቅኝግዛት ዘመን የተለያዩ ባህል ባለቤቶች አንድ መሆንን ማሰብ ሲጀምሩ ነው። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ጽንሰሀሳብ እያደገ ሄዶ ወደ ብሄራዊነት ሊያድግ ችሏል።

አንድነትን ከመፍጠር አኳያ ባህላዊ ሙዚቃዎችና የሙዚቃ ባለሙያዎች ያላቸው አስተዋጽኦ እጅግ ከፍተኛ ነው። ይህ አስተዋጽኦም በማህበረሰቡ ላይ የእውቀት /የግንዛቤ/፣ የአመለካከትና አኗኗር ለውጥን በመፍጠር ረገድ የሚመጣ ነው (ክራውፎርድ 2016፣ ብራይስና ዎልፍ 2004፣ ዴሲ 2002)። እንደ ባህላዊ ሙዚቃዎች የማህበረሰቡን ውህደት፣ መቻቻልና ማህበራዊ ትስስር በመፍጠር ረገድ ከፍተኛ አስተዋጽኦ አለው። ጎልድ (2005) እንደገለጹትም ባህላዊ ሙዚቃዎች በማህበረሰቡ ዘንድ በራስ መተማመንን፣ መማማርንና ማህበራዊ ስኬትን ለማምጣት ይረዳል።

ሰዎች ሙዚቃዎችን በሚያዳምጡበት ጊዜ ያለምንም የዘር፣ የብሄር፣ የቋንቋና መሰል ልዩነቶች (አንድ ሆነው) እንዲያስቡ ያገለግላል። እንደ ጃነርትና ብራውን (2007) ገለጻ ባህላዊ ሙዚቃዎችን ሲያዳምጡ ማህበራዊ ክህሎታቸው፣ አስተዋይነታቸው፣ ጓደኝነታቸውና ሰላማዊነታቸው ይጨምራል። እንደ ሆፍሳ (ቀ.የ) ማብራሪያ ደግሞ ሙዚቃ ከማስተማር፣ ከማዘናናትና ከማስገንዘብ ተግባሩ በተጨማሪ ስለነጻነትና ዲሞክራሲ፣ ስለፍትህና እኩልነት፣ ስለማህበረሰብ አንድነት፣ ስለግለሰባዊና ሀገራዊ ጥንካሬና ራስን መቻል፣ ስለሀገራዊ መብቶችና ግዴታዎች፣ ስለማህበራዊ ውድቀት ወዘተ መንገርና ማግባባት ጠቀሜታዎች ያስገኛል።

ባህላዊ ሙዚቃዎችና አንድነት

ባህል በሰው ልጅ ፖለቲካዊ ህይወት ውስጥ ከሚካካቸው ጉዳዮች መካከል አንዱ አንድነት ነው። መሐመድ (2003) እንደገለጹት ብሄራዊ አንድነት የሚለው ቃል በማሌዥያ ብዙጊዜ ብሔራዊ ውህደት፣ ህብረተሰባዊ አንድነት፣ የጋራ መተማመን፣ አንድ ማህበረሰብ፣ ሀገር ግንባታና ብሄራዊ ማንነት በሚሉ ተለዋዋጭ ቃላት ይገለጻል። ምንም እንኳን አገላለጾቹ እርስበርስ የተሳሰሩ ቢሆኑም ጽንሰሐሳቦቹ የተለያዩ ናቸው። ህብረተሰባዊ

አንድነት የሚለው ጽንሰ-ሐሳብ የተለያየ ዘር፣ ባህልና ማንነት ያላቸው ሰዎች አንድ የሀገር ስሜት እንዲኖራቸው ማድረግን ይመለከታል። በቅርቡ በተሰጠው ትርጉምም ብሄራዊ አንድነት የሚለው ጽንሰ-ሐሳብ በተቃራኒው “ከተለያዩ ብሔር፣ ሃይማኖት፣ ክልል የተወጣጡ ዜጎች አንድ ሀገር ሆነው በሰላም የሚኖሩባት፣ የፌዴራል ሕገመንግሥትና ብሄራዊ ርዕዮተዓለምን መሠረት በማድረግ ለሀገራዊ ማንነት ትኩረት የሚሰጥ መንግሥት ማለት ነው”።

ስለአንድነት ሲነሳ ሀገራዊ ውህደት፣ ብሄራዊ አንድነት ወዘተ የሚሉ የተለያዩ ስያሜዎች ቢኖሩም አብዛኛዎቹ መሰረታዊ ዕንሰ-ሀሳቦች ይብዛም ይነስ እርስበርስ የተያያዙ ናቸው። ሻምሱል (2007) እንደገለጹት ውህደት በባህላዊ፣ ማህበራዊና ፖለቲካዊ አቋም በተለየ ቡድን መካከል ብሄራዊ ማንነትን የሚፈጥር ሂደት ነው። በሌላ አገላለጽ አንድነት ማለት መላውን ማህበረሰብና ሀገር አስተሳስሮ የጋራ እሴትና ማንነት በመፍጠር ሀገርን ለመውደድና ለመከራት የሚያስችል ሂደት ነው።

ሶምያ (2021) እንደገለጹት፣ የሀገር አንድነት በአምስት መሰረታዊ ነገሮች (መልከዓምድራዊ አንድነት፣ የጋራ ታሪክ፣ የጋራ ባህል፣ የጋራ ቋንቋ እና የጋራ ሀይማኖት) ላይ ሊመሰረት ይችላል። ባለሙያው አክለው እንዳብራሩትም ዋና ዋናዎቹ የሀገር አንድነት መሰረቶች ሶስት ሲሆኑ እነርሱም መልከዓምድራዊ አንድነት፣ የጋራ ታሪክ እና የጋራ ባህል ናቸው። እንደባለሙያው (ሶምያ፣ 2021) ማብራሪያ መልከዓምድራዊ አንድነት በድንበር መቀራረብንና በአንድ መንግስት ስር ሲተዳደሩ መቆየትን ይመለከታል። በዚህም በአንድ ሀገር ውስጥ ሲተዳደሩ የቆዩ፣ የተወሰኑ (የታወቁ) ክልል ያላቸውና በመልከዓምድር የተደናበሩ አካባቢዎች እንደአንድ ሀገር ይቆጠራሉ። በመልከዓምድራዊ አከፋፈል መሰረት አንድ ሀገር ለመባል በተመሳሳይ መልከዓምድር ውስጥ መገኘት ዋነኛ ነገር ነው።

እንደባለሙያው ማብራሪያ የጋራ ታሪክ በአንድ (በተቀራረበ) መልከዓምድር ውስጥ የሚገኙ ማህበረሰቦች የሚስማሙባቸውና አብረው ያሳለፏቸው ታሪኮች መኖርን ይመለከታል። በሌላ አገላለጽ የጋራ ታሪክ ያላቸው ማህበረሰቦች አንድ ሀገር (ብሄራዊ አንድነት) የመመስረት እድላቸው ከፍተኛ ነው። ባለሙያው አያይዘው እንዳብራሩትም የጋራ ባህል በአንድ መልከዓምድር ውስጥ የሚገኙ ማህበረሰቦች ያላቸው ከሌላው ተለይተው የሚታወቁባቸው ሁኔታዎች ማለትም የአኗኗር ዘይቤዎች፣ ዕምነቶች፣ ትውፊቶች በአጠቃላይም ቁሳዊና ህሊናዊ ሀብቶቻቸውን ይመለከታል። በሌላ አገላለጽ ተመሳሳይ ቁሳዊና መንፈሳዊ ሀብት ያላቸው ማህበረሰቦች አንድ ሀገር የመሆን ከፍተኛ እድል አላቸው።

የአማራ ህዝብ በደልና ፍትህ

እንደ ከሣቴ ብርሃን ተሰማ (1951) የአማርኛ መዝገበ ቃላት “በደል” የሚለው ቃል በቃልም ሆነ በሥራ በደል፤ ክፉ ሥራን ሠራ፤ ወይም በሰው ላይ ኃጢአትን ሠራ፤ ዐመጠ፤ አጉላላ፤ በኃይል ተጋፋ፤ ወይም ገበሬ በአንድ ቦታ ዘሩን እያበዛ በአንድ ቦታ እያሳሳ ዘሩን ተባደላ እያደረገ ዘራ፤ ወይም የእግዚአብሔርን ህግ ተላለፈ፤ ትዕዛዝን አፈረሰ፤ የንጉስ ዐዋጅን ተላለ በማለት ይበይነዋል። መዝገበ ቃላቱ አያይዞ እንደሚገልጸውም “በደለኛ” የሚለው ቃል የተበደለ፤ የሚበድል ወይም ክፉ ስራን አድራጊ ማለት ሲሆን “በደል” ማለት ደግሞ ጥፋት፤ ሰውን መጉዳት፤ ሰውን በሚጎዳ ነገር መበደል፤ በሰው ላይ ክፉ መድኃኒትን በማድረግ መስጠት፤ በሌብነትም ሆነ በጃውላነት አንዱ የደከመበትን መውሰድ በደል ይባላል።

እንደ ደስታ ተክለወልድ (1970) የአማርኛ መዝገበ ቃላት ደግሞ “በደል” የሚለው ቃል በቁሙ አመጸ፤ ገፋ፤ በደግ ፋንታ ክፉ መለሰ፤ አደረገ፤ ሠራ ማለት ነው። በተመሳሳይም “በዳይ” የሚለው የአማርኛ ቃል የሚበድል፤ የሚያምጽ፤ የሚገፋ ለዋጭ፤ ገልባጭ ወይም በደለኛ የሚል ፍቺ አለው። ችግሩ የሚያርፍበት ሰው በተቃራኒው “ተበዳይ” ተብሎ ይጠራል።

ከላይ ከቀረቡት ብያኔዎች ለመረዳት እንደሚቻለው በደል የሰው ልጅ አስቦትም ሆነ ሳያስበው በሌሎች ሰዎች የሚያጋጥመው ክፉ ሥራ፤ ተንኮል፤ ግፍ ወዘተ ማለት ነው። በደሉ የደረሰበት ግለሰብ ተበዳይ ተብሎ የሚታወቅ ሲሆን በደል አድራሹ ሰው ደግሞ በደለኛ ወይም በዳይ ተብሎ ይጠራል። በደሉ በተለያዩ ደረጃና አካሄድ ሊፈጸም የሚችል ሲሆን ይህም በቃል (በንግግር/ በሀሳብ ደረጃ) ወይም በድርጊት ደረጃ ሊሆን ይችላል።

በደል በተበዳይ (በተጎጂው) ላይ ከሚያሳድረው ተጽዕኖ አንጻር በተለያዩ ክፍል ሊመደብ (ሊታይ) ይችላል። ለምሳሌ ያህል ከሣቴ ብርሃን ተሰማ (1951) እንደገለጹት በደል በሌብነትም ሆነ በጃውላነት አንዱ የደከመበትን መውሰድን፤ ማጥፋትን፤ መጉዳትን ያጠቃልላል። በሌላ በኩል ደግሞ በደል በቃል ደረጃ ሰውን መጉዳት (ማስቀየም /መስድብ/፤ ማሳዘን ወዘተ) ሊሆን ይችላል። በተመሳሳይ መልኩ በደል በሰው ላይ ኃጢአት በመስራት (መግደል፤ መድፈር /ዝሙት መፈጸም/) ወይም የእግዚአብሔር ህግን በመተላለፍ ደረጃ ሊፈጸም ይችላል። በሌላ አገላለጽ በደል በተበዳይ (በተጎጂው) ላይ ከሚያሳድረው ተጽዕኖ አንጻር ማህበራዊ በደል፤ ፖለቲካዊ በደል፤ ስነልቦናዊ በደል እና ኢኮኖሚያዊ በደል ተብሎ ሊከፈል ይችላል።

ማህበራዊ በደሎች የሚባሉት የሰው ልጅ በህይወት በሚኖርበት ሰዓት መደበኛ ህይወቱን ተረጋግቶ እንዳይኖር የሚያደርጉ ጉዳዮችን የሚያካትት ሲሆን ይህም እንደ ከመኖሪያ ቀዬ ማፈናቀል፤ መግደል፤

የአካል ጉዳት ማድረስ፤ ማግለል፤ ዘር ማጥፋት (ጅምላ ግድያ)፤ ሃይማኖታዊ ቦታዎችን ማርከስ (መድፈር) ወዘተን ያካትታል።

ፖለቲካዊ በደሎች የሚባሉት በበኩላቸው ህጋዊ ክለላ (ፖለቲካዊ ውሳኔና ድጋፍ) ተሰጥቷቸው የሚፈጸሙ ድርጊቶች ናቸው። ይህም ለምሳሌ ፖለቲካዊና ህጋዊ ሰነዶችን መሰረት አድርገው የሚፈጸሙ የወሰን (የድንበር፤ የቦታ) አክላለልን፤ ወደሌላ ማህበረሰብ መመደብን (ማንነት መጨፍለቅን) ወዘተ ያካትታል። ስነልቦናዊ በደሎች የሚባሉት በበኩላቸው በአብዛኛው በቃላትና በሀሳብ ደረጃ የሚፈጸሙ ሲሆን በተበዳዩ ማህበረሰብ ዘንድ በስነልቦና መቀየም፤ ማዘን፤ በራስ ማፈር፤ ራስን ዝቅ አድርጎ መመልከት፤ መዋረድ ወዘተ አይነት ስሜቶችን ሊፈጥሩ የሚችሉ በደሎችን ያካትታል።

ኢኮኖሚያዊ በደሎች የሚባሉት ደግሞ እንደ ሃብትና ንብረትን ማሳጣት፤ ባላጠፉት ጥፋት ካሳ መክፈል፤ ሆኑበሎ በትንሽ ካሳ ወይም ያለምንም ካሳ ከቦታ ማስለቀቅ፤ ንብረትን ማውደም (ማቃጠል፤ መሰባበር ወዘተ) ያሉ ችግሮችን ያጠቃልላል። በመጨረሻም እነዚህ በደሎች የተፈጸሙባቸው ሰዎች ፍትህን በተለያዩ መንገድ ለማረጋገጥ የሚጥሩ ሲሆን ከነዚህም መካከል በፍትህ አካላት ውሳኔ እና በራሳቸው ጉልበት የተነፈጉትን ፍትህ (የተበደሉትን በደል) ለማግኘት መሞከር ዋነኞቹ ናቸው።

የቀደምት ጥናቶች ክለሳ

ባህላዊ ሙዚቃዎች ያላቸውን ሚና አስመልክቶ የተጠኑ ጥናቶች በጣም ጥቂት ናቸው። ለምሳሌ ያህል አጋው (1992)፤ ብላኪንግ (1984፤ 1995)፤ ቼርኖፍ (1979)፤ ዳርጌ (1988)፤ ዲኖራ (2000)፤ ሚለር (1989) እና ስቶክስ (1994) የአፍሪካ ሙዚቃዎችን አስመልክቶ በርካታ ጥናቶችን አካሂደዋል። በዚህም ባለሙያዎቹ ባህላዊ ሙዚቃዎች በርካታ ማህበራዊና መንፈሳዊ ጠቀሜታዎች እንዳሏቸው ይስማማሉ።

ዱርክሂም (1995)፤ ፍላንድሬው (2016)፤ ኢዳንግ (2015)፤ አኳህ (2011)፤ ሀኬት (2012) የሙዚቃዎችን ባህላዊ ፋይዳ አጥንተው አቅርበዋል። በተቃራኒው መሪዬም (1964)፤ ናንዮንጋ (1995)፤ ነትል (2005) እና ኪታ (1975) ባህላዊ ሙዚቃዎች ለባህል፤ ቅርስና ማንነት መጠበቅ ያላቸውን ፋይዳ በጥናቶቻቸው ፈትሸዋል።

ሞራክን (2020) ሙዚቃና ኃይማኖት በፓበዲ ማህበረሰብ አንድነት ላይ ያላቸው አስተዋጾ በሚል ርዕስ ጥናት አካሂደዋል። በጥናቱ ውጤት መሰረትም በደቡብ አፍሪካ በሚገኘው ፓበዲ ማህበረሰብ ውስጥ ሙዚቃ ሁሉንም የህይወት ገጽታዎች ለመመላት ያገለግላል። በማህበረሰቡ ውስጥ ባህላዊ ሙዚቃዎች ባህልን ለማስጠበቅ፤ መገለጫዎቻቸውን ወዘተ ለመግለጽ ይጠቀሙበታል። በማህበረሰቡ ውስጥ ባህላዊ ሙዚቃዎች ባህላዊ ውህደትንና አንድነትን ለማምጣት ያገለግላል። ባለሙያው (ሞራክን፤

2020) በጥናታቸው ውጤት እንዳረጋገጡት ሙዚቃ በፓቦዲ ማህበረሰብ ህይወት ውስጥ ሰፊ ጠቀሜታ አለው። በፓቦዲ ማህበረሰብ ውስጥ እምነት ከሙዚቃ ጋር በእጅጉ የተቆራኘ ነው። በመሆኑም መንፈሳዊ አገልግሎቶች በሀገረሰባዊ ሙዚቃና ዳንስ የታጀቡ ናቸው። በፓቦዲ ማህበረሰብ ውስጥ ሙዚቃ ለጊዜያዊ ደስታና ተዝናኖት ብቻ ተብሎ አይከወንም። ይልቁንም ሙዚቃ በፓቦዲ ማህበረሰብ ዘንድ ማህበረሰቡን ወደአንድነት ይጠራል፤ ያዋህዳል፤ መቀራረብንም ይፈጥራል። ሙዚቃና ኃይማኖት ህዝብን በጥልቅና በተጠናከረ መልኩ ያስተሳስራሉ።

የሙዚቃዎች ይዘት በየዘመነመንግስቱ የወቅቱን ፖለቲካ የሚቃኙ ሆነው እናገኛቸዋለን። የዘርፉ ምሁራን እንዳስረዱትም በኢትዮጵያ ሙዚቃ ታሪክ ወቅቱን የዋጁ የሙዚቃ ሥራዎች በአብዛኛው የአገራችንን ፖለቲካ የሚመስሉ ነበሩ (አስቴር 2007 ዓ.ም፣ ንጉስ 2000 ዓ.ም)።

በኢትዮጵያ ሁኔታ ባህላዊ ሙዚቃዎችን ሚና አስመልክቶ ጥናቶች ተካሂደዋል (ንጉስ 2000፣ ኪሩቤል 2007፣ አበበ 2010)። ንጉስ (2000 ዓ.ም) የአማርኛ ሙዚቃዎች በአዲስ አበባ፣ በደርግና በኢህአዴግ ዘመነ-መንግስት ምን ዓይነት ይዘት በግጥሞቹ ላይ ይንፀረባቃል? በሚል ርዕስ አጥንተዋል። በጥናቱ ውጤት መሰረት በአዲሱ ዘመነመንግስት የወጡ ወቅቱን የዋጁ የሙዚቃ ስራዎች አዎንታዊ ጎኖችን የሚያበረታቱና አሉታዊ ድርጊቶችን (ባህሪያትን) የሚነቅፉ ተብለው በሁለት ሊመደቡ ይችላሉ። አዎንታዊ ጎኖችን ከሚያበረታቱ ሙዚቃ ይዘቶች መካከል የሀገር ፍቅር፣ ትምህርትና የመሳሰሉት ይጠቀሳሉ። አሉታዊ ድርጊቶችን በሚነቅፉት ሙዚቃዎች በተቃራኒው ሴተኛ አዳሪነት፣ ሠካራምነት፣ ሙስናና የመሳሰሉ የሞራል ልሽቀቶችን እንዲሁም የፖለቲከኞችንና ውጭ ሀገር ተምረው የመጡ ምሁራን ጋጠመጥነትን የሚተቹ ይዘቶች ይንፀባረቁ ነበር። እንደ ንጉስ (2000 ዓ.ም) ገለጻ፣ በደርግ ዘመን የወጡ ወቅቱን የዋጁ ሙዚቃዎች አብዮታዊና ጸረ-አብዮታዊ ተብለው በሁለት ይመደባሉ። ይሄውም ስለዘውድ አገዛዝ መጥፎነትና ስለአብዮቱ ጥሩነት የሚያወድሱ፣ መኢሶንና ኢህአፓን የመሰሉ ተቃዋሚ ፓርቲዎችንና ብሔርተኮር ታጋዮችን (ትህነግና ኤህነግ) እንደጠላት የሚቆጥሩ ሙዚቃዎች አብዮታዊ ሙዚቃዎች ተደርገው ይመደባሉ። በተቃራኒው ፖለቲካው ለህዝቡ ያልተመቸ መሆኑን የሚያሳዩ ሙዚቃዎች ጸረ-አብዮታዊ ዘፈኖች ተብለው ይፈረጃሉ። በኢህአዴግ ጊዜ የወጡ ወቅቱን የዋጁ ሙዚቃዎች በበኩላቸው ልማታዊና ፖለቲካዊ ተብለው በሁለት ይመደባሉ። ይሄውም ደርግን ለመገርሰስ የተደረጉ የትግል ውጣውረዶች፣ ስለብሄረሰቦች ነጻነት፣ በየአካባቢው የተመዘገበ ሰላምና እድገት የሚያሳዩና የሚያወድሱት ልማታዊ ሙዚቃዎች ተደርገው

ይመደባሉ። በተቃራኒው የፖለቲካ መዋሽቅ፣ ስደትና ሌሎች መሰል ይዘት ያላቸው ደግሞ የፖለቲካ ዘፈኖች ተብለው ይመደባሉ።

ኪሩቤል (2007) “ከ1983 የመንግስት ለውጥ በኋላ” በሚል ርዕስ በኢትዮጵያ ከ1983ዓ.ም የመንግስት ለውጥ በኋላ የምስራቅ ጎጃም ገበሬዎች ያዜሚቸውና ያንጎራጎሯቸውን ፖለቲካዊ ግጥሞች አጥንቷል። በጥናቱ ውጤት መሰረት ገበሬዎቹ ያዜሚቸውና ያንጎራጎሯቸው ቃላዊ ግጥሞች በ1986 መሬት ክፍፍል ወቅት ያጋጠሙ የልማት ችግሮችን የሚገልጹ ናቸው።

የአበበ (2010) ጥናት በበኩሉ “ቃላ” የሀላባ ሴቶች ባህላዊ ዘፈንና ማህበራዊ ፋይዳው” በሚል ርዕስ ተካሂዷል። በጥናቱ ውጤት መሰረትም “ቃላ” በሀላባ ብሔረሰብ እጅግ ተወዳጅና በተወሰኑ አጋጣሚዎች የሚዘፈን በማህበረሰቡ ዘንድ ታዋቂ ጀግኖች፣ ስመጥር ግለሰቦችና የግለሰቦቹ ዘርና ጎሳ የሚሞገስበት፣ የሚወደስበትና የሚደነቅበት የዘፈን ዓይነት መሆኑ ተረጋግጧል።

በአጠቃላይ ይህ ጥናት የባህላዊ ሙዚቃዎችን ሚና በተላውጦነት በማጥናቱ ከኪሩቤል (2007)ና ከአበበ (2010) ጥናቶች ጋር ይመሳሰላል። ሆኖም ከላይ የተከለሱት የውጭና የሀገር ውስጥ ጥናቶች አንዳቸውም ባህላዊ ሙዚቃዎች ለአማራ ህዝብ በደል፣ ፍትህና አንድነት ያላቸውን ሚና አልመረመሩም። በመሆኑም አጥኚው ባህላዊ ሙዚቃዎች የአማራ ህዝብን በደል በመግለጽ ለፍትህና ለአንድነት ከመቀስቀስ አኳያ ያላቸውን ፋይዳ የዘፈን ግጥሞቹን ይዘት ተንትኖ በማሳየት ከላይ የቀረቡትን ጥናቶች ክፍተት ለመሙላት ሞክሯል።

የጥናቱ ዘዴ

የጥናቱ ንድፍ

የጥናቱ ዋና ዓላማ ባህላዊ ሙዚቃዎች የአማራ ህዝብ በደልና ፍትህን በመግለጽ ለህዝብ አንድነት ያላቸውን ሚና ማሳየት ነው። የጥናቱ ንድፍ ከአይነታዊ ምርምር የሚመደብ ሲሆን ገላጭ የምርምር ስልትን ተከትሎ ተካሂዷል። የጥናቱን ዓላማ ለማሳካትም የይዘት ትንተና (Content Analysis) እንደጥናት መንገድ ተጠቅሟል። ይህ የሆነበት ምክንያትም ጥናቱ በዋናነት ትኩረት ያደረገው በይዘታቸው ላይ ስለሆነ የባህላዊ ሙዚቃዎችን ግጥም ከአማራ ህዝብ በደል፣ ፍትህና አንድነት አንፃር ለመተንተን ስለሚረዳ ነው።

የተጠኘው ማህበረሰብ አጠቃላይ ሁኔታ

“ከማህበራዊ ሳይንስ አንጻር ኢትዮጵያ የአንድ ብሔር አገር አይደለችም። ኢትዮጵያ የብዙ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦችና ህዝቦች አገር ነች። የራሳቸው ቋንቋ፣ የአለባበስ ሥርዓት፣ ታሪክ፣ ማህበራዊ አደረጃጀትና መልክዓ ምድራዊ አቀማመጥ ያላቸው ህዝቦች የሚኖሩባት አገር ነች። በመሆኑም በኢትዮጵያ፤

የአሮሞ፣ የትግራይ፣ የአማራ፣ የጉራጌ፣ የሲዳማ፣ የወላይታ የአደሬ፣ የሶማሌ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦችና ህዝቦች አሉ።(ዋለልኝ፣1961፤2)። ኢትዮጵያውያን ከጥንት ጀምሮ እርስበእርስ ተከባብረውና ተዋደው ከጎረቤት አገር ህዝቦች ጋርም በሰላም ኖረዋል።

የአማራ ህዝብ ከኢትዮጵያ የሃገራቸውን ጥቅም ታሪክ ጋር ጥብቅ የሰነ-ልቦና ቁርኝት ያለው ህዝብ ነው። በመሆኑም ለምዕተ-ዓመታት ከአማራ ማንነቱ ይልቅ በኢትዮጵያዊነቱ ላይ ትኩረት ያደረገ የፖለቲካ ተሳትፎ ሲያራምድ የኖረ ህዝብ ነው። ይህ ማለት ግን ኢትዮጵያ ባለፈችበት የታሪክ ምዕራፎች ሁሉ ልዩ ተጠቃሚነት ሳያገኝ በሃገሪቱ የተነሱ አገዛዞች በሌሎች የሃገሪቱ ህዝቦች ላይ ያደርሱት የነበሩት በደልና ጫና ሁሉ በአማራ ህዝብ ላይም ደርሷል።

የአማራ ህዝብ ነገስታቱ ያደርሱብኛል ያለውን የአስተዳደር ግድፈት፣ ብዝበዛ እና በደል በህዝባዊ ግጥሞችና የተለያዩ ስነ-ቃላዊ ተግባቦቶች ሲገልፅ፣ በደሉ ከፍ ያለ ሲመስለውም ነገስታቱን የሚቃወም ግልፅ ዓመፅ ሲያካሂድ ኖሯል። ለዚህ ቀዳሚው ተጠቃሽ እማኝ የጎጃም ገበሬዎች አማፅ ነው። ይህ አመፅ በሃገራችን የተለያዩ ቦታዎች ከተደረጉ አመፆች አንዱ ነው። በባሌ፣ በጌዳኤ፣ በትግራይ ከተደረጉ አመፆች እኩል በጎጃምም የገበሬዎች አመፅ ተካሂዷል። ከገበሬው አመፅ በተጨማሪ በሌሎች የሃገራችን ክፍሎች እንደዳዘ ጦና ያሉ የአካባቢ ባላባቶች በንጉሥ ነገስቶች አስተዳደር ላይ ያምፁ እንደነበረው ሁሉ በአሁኑ ወቅት የአማራ ክልል ተብሎ በተከለለው አካባቢ የነበሩ ባላባቶችም ያምፁ ነበር።

የአማራ ህዝቦች አሁን የሚገኙበትን መልክዓምድር ይዘው ከሌሎች ብሔር፣ ብሔረሰቦችና ህዝቦች ጋር በጋራ በሰላም የሚኖሩት የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ-መንግስት ከተደነገገ በኋላ ነው። የአማራ ክልል ህዝቦች ኢኮኖሚ ልማት መሠረቶች ጉልበት፣ መሬት እና ውስን ካፒታል ናቸው። ህገመንግስቱ፣ የአማራ ክልል ህዝቦች እነዚህን አንጡራ ሐብቶች ያለምንም ተጽዕኖ አልምተው እንዲጠቀሙ፣ የጉልበታቸው ነጻ ተጠቃሚ እንዲሆኑ ፈቅዷል። በክልሉ ለዘመናት የቆየ የምግብ ዋስትና መታጣት ችግርን ግምት ውስጥ በማስገባት ሰፊ ተግባራት ተከናውነዋል። የምግብ ዋስትና ችግርንና የአደጋ ተጋላጭነትን ለማስወገድ የተቀናጀ የገጠርና የግብርና ልማት ተግባራትም ተከናውነዋል።

የክልሉ ገጠሮች የአንደኛ ደረጃ ትምህርት ጥቅል ተሳትፎ በ1988 ዓ.ም 17.81% ነበር። በ2005 ዓ.ም ወደ 96% አድጓል። በተማሪ ቁጥር ሲታይም በ1988 ዓ.ም 416 ሺህ የነበረው የተማሪ ጥቅል ተሳትፎ በ2005 ዓ.ም ወደ 3.9 ሚሊዮን አድጓል። የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ተሳትፎን ስንገመግም ደግሞ በ1988 ዓ.ም በቁጥር 3 ሺህ የማይሞላ ተማሪ የነበረ ሲሆን በ2005 ዓ.ም ወደ 384 ሺህ

ወይም 41% አድጓል (ማዕከላዊ ስታትስቲክስ፣ 2003)።

እንደ ማዕከላዊ ስታትስቲክስ (2005) አገራችን የምትከተለውን በመከላከል ላይ የተመሠረተ የጤና ፖሊሲ በክልሉ ተግባራዊ ለማድረግ የጤና ኤክስቴንሽን ፕሮግራም ስራ ላይ ውሏል። ህብረተሰብ አቀፍ በሆነው የመከላከል ፖሊሲ የግልና የአካባቢ ንጽህናን በመጠበቅ የተነደፈውን የጤና ፓኬጅ አሟልቶ ለመተግበር በክልሉ ዋነኛ ገዳይ የሚባሉ ወባ፣ ሳንባ ነቀርሳና ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ወዘተ በሽታዎች በከፍተኛ ደረጃ እንዲቀንሱ ሆኗል። በ1988 ዓ.ም 0.39% ህዝብ በወባ በሽታ ይሞት የነበረ ሲሆን በ2005ዓ.ም ወደ 0.04% ወርዷል። ከመሠረተልማት ግንባታ ባሻገር የተቋሞች የውስጥ ይዞታ እንዲሟላና እንዲሻሻል ጥረት ተደርጓል።

የመረጃ ምንጭና የንጥናዊ ዘዴ

የጥናቱ ዋና ዓላማ ባህላዊ መ-ዚቃዎች ለአማራ ህዝብ በደል ፍትህና አንድነት ያላቸውን ሚና ማሳየት ነው። አገልግሎት ላይ የዋሉ ባህላዊ መ-ዚቃዎች የተሰበሰቡት ከየትዩብ ማህበራዊ ሚዲያ ነው። የትዩብ ላይ በበርካታ ቋንቋዎች ኢትዮጵያውያን ያዘጋጁት ዘፈኖች አሉ። ከእነዚህም በአማርኛ ቋንቋ ተሰርተው ወቅታዊ የሀገሪቱን ሁኔታ የሚመለከት ይዘት ያላቸው ባህላዊ መ-ዚቃዎች ብቻ በዓላማ ተኮር የንጥናዊ ዘዴ (Purposive Sampling) ተመርጠዋል።

ለዚህ ጥናት የተመረጡ መ-ዚቃዎች የትግራይ ነጻ አውጪ ግንባር (ህዝባዊ ወያኔ ሃርነት ትግራይ /ህወሃት) ጥቅምት 24፣ 2013 ዓ.ም ሌሊት በኢትዮጵያ መከላከያ ሰራዊት የሰሜን እዝ ላይ መብረቃዊ ያለውን እርምጃ በመውሰድ ወደተለያዩ የአማራ ክልል ይዞታዎች በመግባት ጥቃት ከሰነዘረ በኋላ መንግስት የህግ ማስከበር ዘመቻ ካወጀ (ከጥር 2013 ዓ.ም) ጀምሮ የመጀመሪያው ምዕራፍ ተጠናቀቀ እስከተባለበት (ህዳር 2014 ዓ.ም) የወጡት ብቻ ናቸው። ከነዚህም ውስጥ በጥናቱ የተዳሰሱት በየትዩብ ማህበራዊ ሚዲያ ተለቀው በርካታ (800 ሺ በላይ) ተመልካች ያገኙት ብቻ ናቸው። በዚህም መሠረት የተመረጡ 18 ባህላዊ መ-ዚቃዎች ከአማራ ህዝብ በደል ፍትህና አንድነት ጋር በማያያዝ ከተፈጠሩ ታሪካዊና ወቅታዊ ሁኔታዎች አንጻር መረጃዎችን በማጣቀስ ተተንትነዋል።

የመረጃ አተናተን ዘዴ

ጥናቱ በ2013 ዓ.ም የወጡና ከፍተኛ ተደማጭነት ያገኙ ወቅታዊ የሀገሪቱን ሁኔታ የሚመለከት ይዘት ያላቸው አማርኛ ባህላዊ መ-ዚቃዎች የአማራ ህዝብን በደል በመግለጽ ለፍትህና ለአንድነት ከመቀስቀስ አኳያ ያበረከቱትን ፋይዳ የመፈተሽ ዓላማ ነበረው። መረጃዎች የተሰበሰቡት ከሁለተኛ ደረጃ የመረጃ ምንጭ ሲሆን የተሰበሰቡ መረጃዎችን ከአገልግሎታዊ ጥበብ ንድፈሃሳብ (aesthetic

functionalism Theory) አንጻር የይዘት ትንተና (Content Analysis) ስልትን በመጠቀም ተተንትኑዋል። ይህ የሆነበት ምክንያትም ጥናቱ የባህላዊ መዘቃዎችን ሚና የሚፈትሽ በመሆኑ ባህላዊ መዘቃዎች የአማራ ህዝብን በደል በመግለጽ ለፍትህና ለአንድነት ከመቀስቀስ አንጻር የነበራቸውን አስተዋጾ ለማሳየት ንድፈሃሳቡ ተገቢ ሆኖ በመገኘቱ ነው። በመሆኑም የየመዘቃዎች ግጥሞችን የትኩረት አርዕስቶችን (ይዘት) በመለየት አስረጂ የመዘቃ ግጥሞችና ክስተቶችን በማቅረብ ተተንትኑዋል።

የጥናቱ ግኝቶችና መረጃ ትንተና

የጥናቱ ግኝቶች

በጥናቱ ግኝት መሰረት ከጥር 2013 ዓ.ም እስከ ህዳር 2014 ዓ.ም የወጡና በዩኒቨርሲቲ በርካታ (800 ሺ በላይ) ተመልካች ያገኙ የአማርኛ ባህላዊ መዘቃዎች ትኩረት አድርገው ካነሷቸው ይዘቶች መካከል የአማራ ህዝብ በደል፣ ፍትህና ህዝባዊ አንድነት ይገኙበታል። ርዕሰጉዳዮቹን ደጋግመው በማንሳትም መላ የአማራ ህዝብ ብሎም ኢትዮጵያውያን በህልውና ዘመቻው ላይ በንቃትና በቁርጠኝነት እንዲሳተፉ ለስኬቱ በጎ አስተዋጾ አበርክተዋል።

ከከሣቱ ብርሃን ተሰማ (1951) እና ደስታ ተክለወልድ (1970) የአማርኛ መዝገበ ቃላት ብያኔዎች መረዳት እንደሚቻለው በደል የሰው ልጅ አስቦትም ሆነ ሳይሰበው በሌሎች ሰዎች የሚያጋጥመው ክፉ ሥራ፣ ተንኮል፣ ግፍ ወዘተ ማለት ነው። ይህ በደልም በተለያዩ ደረጃና አኳኋን ሊፈጸም የሚችል ሲሆን ይህም በቃል (በንግግር/በሀሳብ ደረጃ) ወይም በድርጊት ደረጃ ሊሆን ይችላል። እንደ ሶምያ (2021) ዋና ዋናዎቹ የአንድነት መሰረቶች ሶስት (መልከዓ-ምድራዊ አንድነት፣ የጋራ ታሪክና የጋራ ባህል) ናቸው። በዚህም 18 ወቅታዊ የሀገሪቱን ሁኔታ የሚመለከት ይዘት ያላቸው ባህላዊ መዘቃዎች ካነሷቸው ለአማራ ህዝብ በደል፣ ፍትህና የአንድነት መሰረቶች ጋር በማያያዝ ተተንትኑዋል።

የጥናቱ መረጃ ትንተና

የአማራ ህዝብ በደልና ፍትህ በባህላዊ መዘቃዎች

መንግስት የህግ ማስከበር ዘመቻ ካወጀ ጀምሮ የመጀመሪያው ምዕራፍ ተጠናቀቀ እስካለበት ድረስ የወጡ የአማርኛ ባህላዊ መዘቃዎች በዋናነት ካነሷቸው ርዕሰጉዳዮች መካከል አንዱ የአማራ ህዝብ በደልና ፍትህ ነው። በደል በተጎጂው ላይ ከሚያሳድረው ተጽዕኖ አንጻር በተለያዩ ክፍል ሊመደብ ይችላል። እንደ ከሣቱ ብርሃን ተሰማ (1951) መዝገበ ቃላት በደል አንዱ የደከመበትን መውሰድ፣ ማጥፋት፣ መጉዳት፣ በቃል ደረጃ ሰውን

መጉዳት (ማስቀየም /መስድብ/፣ ማሳዘን ወዘተ) ሊሆን ይችላል። በተመሳሳይ መልኩ በደል በሰው ላይ ኃጢአት መስራትን(መግደል፣ መድፈር /ዘመት) ወይም የእግዚአብሔር ህግን በመተላለፍ ደረጃ ሊፈጸም ይችላል። በሌላ አገላለጽ በደል በተበዳይ ላይ ከሚያሳድረው ተጽዕኖ አንጻር ማህበራዊ በደል፣ ፖለቲካዊ በደል፣ ስነልቦናዊ በደል እና ኢኮኖሚያዊ በደል ተብሎ ሊከፈል ይችላል። በጥናቱ ውጤት መሰረት በባህላዊ መዘቃዎች ውስጥ የተነሱ የአማራ ህዝብ በደሎች በአራት ዋና ዋና ክፍሎች የሚመደቡ ሲሆን እንደሚከተለው ተብራርተው ቀርበዋል።

ሀ. ማህበራዊ በደል

በጥናቱ ውጤት መሰረት በባህላዊ መዘቃዎች ውስጥ ከተነሱ የአማራ ህዝብ በደሎች አንዱ ማህበራዊ በደል ነው። ማህበራዊ በደሎች የሚባሉት የሰው ልጅ በህይወት በሚኖርበት ሰዓት መደበኛ ህይወቱን ተረጋግቶ እንዳይቀጥል የሚያደርጉ በርካታ ጉዳዮችን የሚያካትት ሲሆን ይህም እንደ መደብደብ፣ ማሰር፣ የአካል ጉዳት ማድረስ፣ ማግለል፣ ተዋርዶና ተሸማቆ እንዲኖር ማድረግ፣ ከሥራ ማባረር፣ መግደል፣ ለስደት መዳረግ፣ ከመኖሪያ ቀዬ (አካባቢ) ማፈናቀል፣ የዘር ማጥፋት ወንጀል መፈጸም (ጅምላ ግድያ መፈጸም)፣ ሃይማኖታዊ ቦታዎችን ማርከስ (መድፈር) ወዘተን ያካትታል።

በዚህ ጽሁፍም አማራ ህዝብ ላይ የተፈጸመና በባህላዊ መዘቃዎች ውስጥ የተገለጹ አምስት ማህበራዊ በደሎችን (መፈናቀል፣ መግደል፣ ማግለል/ተዋርዶና ተሸማቆ እንዲኖር ማድረግ/፣ ዘር ማጥፋት/ጅምላ ግድያ/ እና ሃይማኖታዊ ቦታዎችን ማርከስ) በማሳያነት በመውሰድ ትንታኔ ተሰጥቷል። በአጠቃላይ ሲታይ ይህን ርዕሰ ጉዳይ በማስታወስ ሰባት አንጋፋና ጀማሪ አርቲስቶች ዘጠኝ ባህላዊ መዘቃዎችን በዩኒቨርሲቲ ለህዝብ አቅርበዋል። እነሱም ሰማኸኝ በለው፣ ተመቸው ንጉስ፣ ፋሲል ደሞዝ፣ አምኬ ሰጠኝ፣ ማራቱ ጣዕማለው፣ መሐሪ ደገፋው² እና ሠላሞን ደምሌ ናቸው።

መገለል፣ ተዋርዶና ተሸማቆ እንዲኖር ማድረግ

አርቲስቶቹ በባህላዊ መዘቃዎች ካነሷቸው ማህበራዊ በደሎች መካከል አንዱ የአማራ ህዝብ መገለል /ተዋርዶና ተሸማቆ እንዲኖር ማድረግ/ ነው። በዚህም መሰረት የአማራ ተወላጆች መገለል /ተዋርዶና ተሸማቆ እንዲኖር ማድረግ/ በህወሃት ዘመን የተለመደ መሆኑንና ድርጊቱን ሰው የሆነ ፍጡር ሁሉ ሊያወግዘው እንደሚገባ አርቲስት ፋሲል ደሞዝ “ጫ በል” በሚለው ነጠላ ዜማው እንደሚከተለው ገልጾታል።

“ከተገፋው ጋራ፣ ከጎኑ ለመቆም፣

ዘር ጎሳ አይጠይቅም፣ በቂ ነው ሰው መሆን።”

መገደል (ግድያ)

አርቲስቶች በባህላዊ ሙዚቃዎች ካነሳቸው ማህበራዊ በደሎች መካከል ሌላው የአማራ ልጆች መገደል ነው። በዚህም መሰረት የአማራዎች በየአካባቢው መገደል እጅግ የተደጋገመ በደል መሆኑን አርቲስት ተመቸው ንጉስ፣ ፋሲል ደሞዝ፣ አምኬ ሰጠኝ እና ማሪቱ ጣዕማለው በነጠላ ዜማዎቻቸው አስረድተዋል።

ለምሳሌ ተመቸው ንጉስ “አረ የወንድ አመል” በሚለው ዜማው የጉዳዩን አስከፊነት የአማራ ልጆች የተገደሉባቸውን የተለያዩ አካባቢዎች በመጥቀስ እንደሚከተለው ገልጾት እናገኘዋለን።

“መተክል ሁመራ፣ ወልቃይት መሬት ላይ፣

የበቀለን ሰሊጥ አትብሉት እርም ነው፣

ጉና ተራራ ላይ፣ የበቀለውን ገብስ፣ አትብሉት እርም ነው፣

ዝናብም አይደለ፣ ያበቀለው ደም ነው።”

ፋሲል ደሞዝ “ጫ በል” በሚለው ነጠላ ዜማው ደግሞ፡-

“ገደሉት ይሉኛል፣ ያን የአማራ ልጅ፣

ምን እንደሚያበቅል፣ አያውቁትም እንጂ።

ንጹሀንን ገድሎ፣ ፋክራው ምንድን ነው፣

ጀግና አያሰኝም፣ ትርፉ ኩነኔ ነው።” በማለት

በህወሃት ዘመን መንግስት ንጹሀን የአማራ ልጆችን መገደልና ሞታቸውን በተደጋጋሚ መስማት የተለመደ ነገር መሆኑን በማስታወስ በወቅቱ የነበረው መንግስት የሞቱትን ዜጎች አስመልክቶ በተፈጸሙ የግድያ ወንጀሎች ላይ አጣርቶ እርምጃ ከመውሰድ ይልቅ ዝምታን መምረጡ ግፉ ተጠራቅሞ ጽዋው ሲሞላ ተዓምር እንደሚፈጠር በመግለጽ አማራው ለማህበራዊ ፍትህ መረጋገጥ በአንድነት ለዘመቻ እንዲነሳ ቀስቅሷል። ይህንኑ አስመልክቶ አምኬ ሰጠኝ በበኩሏ “ያገራ ሰው” በሚለው ዜማዋ፤

“አመመኝ አንተ፣ አመመኝ፣

ወንድሜ ታሞ፣ መጠየቅ ሲያቅተኝ፣

የወንጫ ደም፣ እያስቀየኝ።”

በማለት የገለጸችው ሲሆን ይህ ችግር እጅግ የተደጋገመ ቢሆንም በአማራ ህዝብ ላይ የሚፈጸመው የግድያ በደል በፈጣሪ ፈቃድ አንድ ቀን ቆሞ እንደምናየው ማሪቱ ጣዕማለው “ሽፍቺ ሽፍቺ አለኝ” በሚለው ዜማዋ ተስፋዋን እንደሚከተለው ገልጸዋለች።

“ዘወትር በሙሾ፣ በእምባ ታጥቦ ጉዞ፣

ያከትማል በሀገሬ፣ በፈጣሪ ታገዘ።”

መፈናቀል

አርቲስቶች በባህላዊ ሙዚቃዎቻቸው ካነሳቸው ማህበራዊ በደሎች መካከል ሶስተኛው መፈናቀል ነው። በዚህም መሰረት የአማራ ህዝብ በየአካባቢው መፈናቀልና መበተን እጅግ የከፋና የተደጋገመ በደል መሆኑን አርቲስት ሰማኸኝ በለው “አረ በዛ” በሚለው ነጠላ ዜማው፤

“አረ በዛ አረ በዛ፣

ወገን ሲፈናቀል፣ ሲረገፍ እንደዋዛ።

የሀገር ልጅ ለክብሩ፣ መች ነበር የዋዛ፣

ማር እንኳ ጣፋጩ፣ ይመራል ሲበዛ።”

በማለት መፈናቀልና እልቂቱን በአጽንኦት በመግለጽ አማራው ለፍትህ እንዲነሳ ቀስቅሷል።

ዘር ማጥፋት /ጅምላ ግድያ/

በባህላዊ ሙዚቃዎች ከተነሱ ማህበራዊ በደሎች መካከል አንዱና ዋናው ዘር ማጥፋት /ጅምላ ግድያ/ ነው። ለምሳሌ መሐሪ ደገፋው “ሽለመኝ” በሚለው ዜማው፤

“ያመኛል ያመኛል፣ አገሬን ሲነኳት

ያንሰፈስፈኛል፣

ወገኔ ሲነካ፣ ወገኔ ሲጨረስ ያንገበግበኛል።”

በማለት የአማራ ልጆች ጅምላ ግድያን ያወገዘ ሲሆን ዘር ማጥፋት /ጅምላ ግድያ/ በደሉ ከመደጋገሙ የተነሳ የአማራ አለመጥፋት እንደሚያስደንቀው አርቲስቱ “ቀኚ” በሚለው ዜማው ጅምላ ግድያ የተፈጸመባቸው የአማራ ቦታዎችን እየጠቃቀስ እንደሚከተለው ገልጾታል።

“ገራሚ ህዝቦች ነን እኛ፣ የማናልቅ ሞተን፣

ሲሉ ጨረስናቸው፣ እናድራለን በዝተን።”

“መተክል ማይካድራ፣ የኛ ሙሽራ፣ ማን

ይረሳሻል፣

ሰማዕትነቱን ተቀብለሻል።”

ፋሲል ደሞዝ “ጫ በል” በሚለው ነጠላ ዜማው በበኩሉ፤

“ተደራጅ አማራ፣ ቀኑ እየመሸ ነው፣

አንተም ሆንክ ኢትዮጵያ፣ የምትተርፍ ያኔ ነው።” በማለት አማራው ራሱን ከዘር ማጥፋት እልቂት ተደራጅቶ ራሱን እንዲጠብቅ ቀስቅሷል።

ሃይማኖታዊ ቦታዎች መደፈር

አርቲስቶች በባህላዊ ሙዚቃዎች ካነሳቸው ማህበራዊ በደሎች መካከል የመጨረሻው ሃይማኖታዊ ቦታዎችን ማርከስ(መድፈር) ነው። በዚህም መሰረት የአማራ ተወላጆችን እምነትና ሃይማኖታዊ ቦታዎች መድፈር በህወሃት ዘመን የተለመደ መሆኑን አርቲስት ሠለሞን ደምሌ “ክንደ ነበልባል” በሚለው ነጠላ ዜማው፤

“ለማተቡ ሚች፣ ለሀይማኖቱ፣

ያበቅላል ጀግና፣ ጎንደር መሬቱ።”

በማለት የገለጸ ሲሆን ማሪቱ ጣዕማለው በበኩሏ “ሽፍቺ ሽፍቺ አለኝ” በሚለው ነጠላ ዜማዋ፤

“የግፍ ጽዋ ሞልተው፣ እያትረፈረፉት፣

ስንቱን ቅዱስ ስፍራ፣ በቁም አፈረሱት።”

በማለት የበርካታ ሃይማኖታዊ ቦታዎችን መደፈርና መፈራረስ አስረድታለች። መሐሪ ደገፋው በበኩሉ “ቀኚ” በሚለው ዜማው ውስጥ፤

“ወልቃይት ዋልድባ፣ ሲገባ የእውነት አማኝ

ሰው፣

ተከዜ ጠራ የደፈረሰው።” በማለት የአማራው ህዝብ በህልውና ዘመቻው ላይ በንቃት በመሳተፉ

በተገኘው ድል ዋልድባ ገዳም ላይ ሳይቀር የነበሩ ዋሾ (አጭበርባሪ) የሀይማኖት አባት ነን ባዮች ተለይተው መወገድ መጀመራቸው የሚያስደስት መሆኑን በአድናቆት ገልጧል።

ለ. ፖለቲካዊ በደል

በጥናቱ ውጤት መሰረት በባህላዊ ሙዚቃዎች ውስጥ ከተነሱ የአማራ ህዝብ በደሎች አንዱ ፖለቲካዊ በደል ነው። ፖለቲካዊ በደሎች የሚባሉት አስተሳሰቦችና ድርጊቶች ህጋዊ ክለላ (ፖለቲካዊ ውሳኔና ድጋፍ) ተሰጥቷቸው የሚፈጸሙ ናቸው። ይህም ፖለቲካዊና ህጋዊ ሰነዶችን መሰረት አድርገው የሚፈጸሙ የወሰን (የድንበር፣ የቦታ) ማክለልን፣ ወደሌላ ማህበረሰብ አባልነት ተገድዶ መመደብን (ማንነት መጨፍለቅን) ወዘተ ያካትታል። በአጠቃላይ ሲታይ ፖለቲካዊ በደሎችን ጠቅሰው አምስት አንጋፋ አርቲስቶች (ፋሲል ደሞዝ፣ ዳኝ ዋለ፣ ሻምበል በላይነህ፣ መሐሪ ደገፋውና ሠለሞን ደምሌ) ስምንት ባህላዊ ሙዚቃዎችን በዩትዩብ ለህዝብ አቅርበዋል።

ወሰን፣ ክልል መውሰድ

አርቲስቶች በባህላዊ ሙዚቃዎች ካነሷቸው ፖለቲካዊ በደሎች መካከል የመጀመሪያው የአማራ ክልል ቦታዎችን ፖለቲካዊ ሰነዶችን (ፌዴራላዊና ክልላዊ ህገመንግስት) መሰረት በማድረግ ወደ ትግራይ ክልል መውሰድ (ማክለልና መውሰድ) ነው። በዚህም መሰረት የአማራ ተወላጆችን ቦታ በተለያዩ አካባቢዎች (አቅጣጫዎች) መወሰዳቸውን በሚመለከት አርቲስት ዳኝ ዋለ₂፣ ፋሲል ደሞዝ፣ ሻምበል በላይነህ እና መሐሪ ደገፋው በነጠላ ዜማዎቻቸው አስረድተዋል። ለምሳሌ ፋሲል ደሞዝ “ህምም”፣ ዳኝ ዋለ “ለብልበው” እና ሻምበል በላይነህ “እምቢ አለ” በሚለው ነጠላ ዜማቸው ላይ እንደሚከተለው በግፍ የተወሰዱ የአማራ ቦታዎችን አስታውሰዋል።

“ወልቃይት እንዴት ነሽ፤

ብዙ ያየሁብሽ፤

አዲ ረመጽ፤ ቃፍቲያ፤

ዳንሻና ሁመራ፤ መተክል ራያ፤

አላማጣ ኮሪም፤ አወይ ማይካድራ፤

የአያት ቅድመ አያቱን፤ የአያቱን አደራ፤

ሊፈጽም ተነሳ፤ ጃሎ አያለ አማራ።” (ፋሲል ደሞዝ፣ ህምም)

“ራያ ሁመራ፤ ወልቃይት ጠገዴ፤

ርስቱ በጄ ገባ፤ በአልቢንና ጓንዴ።”

(ዳኝ ዋለ፣ ለብልበው)

“ላስታና አላማጣ፤ እሳቱ ተዳፍኖ፤

የራያው አንበሳ፤ አነደደው ፋኖ።

በወልቃይት ጸገዴ፤ ስብሰለሰል ኖራ፤

ጎንደር ተመለሰች፤

አወይ መታደልሽ፤ አወይ መታደልሽ፤

ወልቃይት ማማርሽ፤

አይሳካለትም፤ ከለልሎ ሊያስቀርሽ፤

አገራ ሁመራ፤ ይሄው መጣሽ ዙረሽ።”

(ሻምበል በላይነህ፣ እምቢ አለ)

ይህንኑ አስመልክቶ ፋሲል ደሞዝ “ጫ በል”፣ ዳኝ ዋለ “ወይ ፍንክች” እና መሐሪ ደገፋው “ቀኚ” በሚለው ነጠላ ዜማቸው ላይ በግፍ የተወሰዱ የአማራ መሬቶችን (አካባቢዎችን) ማስመለስ እንደሚገባ እንደሚከተለው ገልጸውታል።

“አንደራደርም፤ በአገርና በርስት፤

አስመልሰነዋል፤ ራያን ወልቃይት።” (ፋሲል ደሞዝ፣ ጫ በል)

“አይደራደርም፤ በአገርና እርስቱ፤

እሳት የእሳት ልጅ ነው፤ ክትት ያለ ሞቱ።” (ዳኝ ዋለ፣ ወይ ፍንክች)

“ሀያሉ ክዳችን፤ ጠላት የሚያደቀው፤

በጀግንነት መጥቷል፤ የወሰዱት ሰርቀው።” (መሐሪ ደገፋው፣ ቀኚ)

ወደሌላ ማህበረሰብ አባልነት ተገድዶ መመደብ

(ማንነት መጨፍለቅ)

በባህላዊ ሙዚቃዎች ከተነሱ ማህበራዊ በደሎች መካከል ሌላው የአማራ ተወላጆች ወደሌላ ማህበረሰብ አባልነት ተገድዶ መመደብ (የማንነት መጨፍለቅ) ነው። በዚህም የአማራ ተወላጆችን የማንነት መጨፍለቅ በሚመለከት አርቲስት ዳኝ ዋለ₂፣ ሠለሞን ደምሌ፣ ሻምበል በላይነህ እና መሐሪ ደገፋው በነጠላ ዜማዎቻቸው ተናግረዋል። ለምሳሌ ዳኝ ዋለ “አባ ስበር”፣ ሠለሞን ደምሌ “ክንደ ነበልባል” እና ሻምበል በላይነህ “እምቢ አለ” በሚለው ነጠላ ዜማቸው ላይ፤

“በማንነት ላይ፤ አልደራደርም፤

በወገኔ እምባ፤ ደግሼ አልድርም።” (ዳኝ ዋለ፣ አባ ስበር)

“ጀግንነት ወርሶ፤ ከአባት ከአያቱ፤

አይደራደር፤ በማንነቱ።” (ሠለሞን ደምሌ፣ ክንደ ነበልባል)

“የአማራው መነሻ፤ ነውና ወልቃይት፤

ሊገድሉት አልቻሉም፤ እውነትን በጥይት።

ራያ ጀግና ነው፤ ከስር መሰረቱ፤

አይደራደርም፤ በአማራነቱ።

አወይ መታደልሽ፤ ራያ ማማርሽ።” (ሻምበል በላይነህ፣ እምቢ አለ)

በማለት በህውሃት ዘመን በተለያዩ አካባቢዎች የነበሩ የአማራ ተወላጆች በሀይል ማንነታቸውን ወደትግሬነት እንዲቀይሩ እንደተገደዱና ለማንነታቸው መከበር ሲታገሉ ስለኖሩ አሁን ላይ እውነቱ እንደተገለጸ አስረድተዋል።

ዳኝ ዋለ በበኩሉ “ወይ ፍንክች” በሚለው ዜማው ከህውሃት ጋር እየተደረገ ያለው የአማሮች ትግል ዋና ዓላማ በጉልበት በህውሃት የተነጠቀ ማንነትን ማስመለስ እንደሆነ፤

“ክብራን ማንነቱን፤ አትንኩኝ አለ እንጂ፤

መች ዘሎ ይገባል፤ ከሰው ጓሮ ደጂ፤

በኢትዮጵያዊነት፣ ፋኖ አይሰጥም እጅ።” በማለት ህብረተሰቡን በማስረዳት ለማንነት መከበር ሲል አማራውን ፍትህ መረጋገጥ ለትግል አነሳስቷል። መሐሪ ደገፋው በበኩሉ “ቀኝ” በሚለው ዜማው ውስጥ የአማራ ህዝብ ትግልን ውጤት እንደሚከተለው ገልጾታል።

“ክብሩ ሲመለስ፣ ማንነቱ ያ ሰው፣
ትንሽ ትልቁን፣ ደስታ አስለቀሰው።”
“በኩራት ተናገር፣ የትም እንዳታፍር፣
በባህልህ አገጥ፣ በአማርኛ ጨፍር።”

ሐ. ስነልቦናዊ በደል

በጥናቱ ውጤት መሰረት በባህላዊ መዘቃቃዎች ውስጥ ከተነሱ የአማራ ህዝብ በደሎች ሶስተኛው ስነልቦናዊ በደል ነው። ስነልቦናዊ በደሎች በአብዛኛው በቃላትና በሃሳብ ደረጃ የሚፈጸሙ ሲሆን በተበዳዩ ማህበረሰብ ዘንድ በስነልቦና መቀየም፣ እየተሸማቀቀ መኖር፣ ማዘን፣ በራስ ማንነት ማፈር፣ ራስን ዝቅ አድርጎ መመልከት፣ መዋረድ ወዘተ አይነት ስሜቶችን ሊፈጥሩ የሚችሉ በደሎችን ያካትታል። በዚህ ጽሁፍም አማራ ህዝብ ላይ የተፈጸሙና በባህላዊ መዘቃቃዎች ውስጥ የተገለጹ ስድስት የማህበራዊ በደሎችን (መሰደብ፣ ዝቅ አድርጎ መመልከት፣ ክብር መንሳት፣ መዋረድ፣ መገለል እና መደፈር) በማሳያነት በመውሰድ ትንታኔ ተሰጥቷል። ይህን ርዕሰጉዳይ በማስታወስ ስድስት አንጋፋና ጀማሪ አርቲስቶች ሰባት ባህላዊ መዘቃቃዎችን በዩትዩብ ለህዝብ አቅርበዋል። እነሱም ተመቸው ንጉስ፣ መሐሪ ደገፋው፣ ዳኝ ዋለ₂፣ እንዳልክ ውቤ፣ ሻምበል በላይነህ እና ማሪቱ ጣዕምአለው ናቸው።

መሰደብ

በባህላዊ መዘቃቃዎች ከተነሱ ስነልቦናዊ በደሎች መካከል የመጀመሪያው የአማራ ህዝብ መሰደብ ነው። በዚህም የአማራ ተወላጆችን የመሰደብ በደል በሚመለከት አርቲስት ዳኝ ዋለ “ወይ ፍንክኝ” በሚለው ዜማው እንደሚከተለው ገልጾታል።

“በስሙ ጠርተው፣ ሲሉት ነፍጠኛ፣
በአፍጢሙ ይደፋል፣ እንደ ጎጠኛ።”

እንዳልክ ውቤ በበኩሉ “እንዲህ ነው” በሚለው ዜማው ውስጥ፣

“ነፍጠኛ ሲሉት፣ ደግሞ ተነሳ፣
ጠላቱን ገድሎ፣ መብቱን አነሳ።”

በማለት በህውሃት የወጣለት ነፍጠኛ የሚል የስድብ ስም አሸማቆ እንደማያስቀረውና በነፍጡ ታግሎ ነጻነቱን እንዳስከበረ ገልጾታል።

ዝቅ አድርጎ መመልከት

በመዘቃቃዎች ከተነሱ ስነልቦናዊ በደሎች መካከል ሌላው አማራን ዝቅ አድርጎ መመልከት ነው። በዚህም የአማራ ተወላጆችን ዝቅ አድርጎ የመመልከት በደልን በሚመለከት አርቲስት ማሪቱ ጣዕምአለው “ሸፍቺ ሸፍቺ አለኝ” በሚለው ነጠላ ዜማዋ እንደሚከተለው ገልጾታለች።

“እዘምትልሻለሁ/ እሞትልሻለሁ፣ ለነፍሴም
አልሳሳ፣

ልጄ ቆሞ እንዲሄድ፣ ሳይፈራ ወቀሳ።”

ክብር መንሳት

በባህላዊ መዘቃቃዎች ከተነሱ ስነልቦናዊ በደሎች መካከል ሌላው የአማራ ልጆች ክብር መንሳት ነው። በዚህም የአማራ ተወላጆችን ክብር የመንሳት በደል በሚመለከት አርቲስት መሐሪ ደገፋው በነጠላ ዜማው በአንክሮ አስገንዝቧል። ለምሳሌ መሐሪ ደገፋው “ቀኝ” በሚለው ነጠላ ዜማው፣

“ህይወት እንደጉድ፣ የሚያቀማጥል፣
ክብሩ ሲነካ፣ ሰባብሮ የሚጥል።”

“ክብሩ ሲመለስ፣ ማንነቱ ያ ሰው፣
ትንሽ ትልቁን፣ ደስታ አስለቀሰው።”

የወገኔ ክብር፣ የኢትዮጵያ ክፍታ፣

አይነቃነቅም፣ ከአሁን ወዲያ ለአፍታ።”

በማለት የአማራ ህዝብ ክብር አጥቶ እንዲኖር የማድረግ በደል የከፋ መሆኑን በመግለጽ ህዝቡ ለክብሩ ሲል እንዲታገል አበረታታቸዋል። አርቲስት መሀሪ አያይዞም ለክብር መታገልና መሞትን ለማበረታታት እንዲህ ሲል ገልጾታል።

“የካሣ ልጆች፣ ትናንትም ዛሬም፣

መታወቂያችን፣

ለሰው ክብር እንጅ፣ እጅ መስጠት ጎንደር፣

የለም በዘራችን።” (መሐሪ ደገፋው፣ ቀኝ)

መዋረድ

በባህላዊ መዘቃቃዎች ከተነሱ ስነልቦናዊ በደሎች መካከል ሌላው የአማራ ህዝብ መዋረድ (ተሸማቆ እንዲኖር ማድረግ) ነው። በዚህም የአማራ ህዝብ ተዋርዶ (ተሸማቆ) እንዲኖር መደረጉን በሚመለከት አርቲስት ሻምበል በላይነህ፣ እንዳልክ ውቤ እና ዳኝ ዋለ በነጠላ ዜማዎቻቸው አስታውሰዋል። ለምሳሌ ዳኝ ዋለ “አባ ስበር” በተሰኘው ነጠላ ዜማው ላይ የአማራ ህዝብ እየደረሰበት ያለውን ተዋርዶ የመኖር በደል እንዲህ በማለት ገልጾታል።

“ቀረርቶ ብቻነህ፣ ሲሉት ኑረውታል፣

ፎክሮ ሲተኩስ፣ ያመለጠ የታል።”

እንዳልክ ውቤ በበኩሉ “እንዲህ ነው” በተሰኘው ነጠላ ዜማው፣

“አገር ባቀና፣ የለህም ተብሎ፣

አለው ጀግናውን፣ ውረድ ከበቅሎ።”

በማለት የአማራ ህዝብ ምንም እንኳን ለአገሩ ብዙ ውጣውረድን ያሳለፈ ባለታሪክ ህዝብ ቢሆንም የፈጸመው ታሪክ በህውሃት ዘመን ካለመኖር ተቆጥሮና ተዋርዶ ሲኖር እንደነበር ገልጾታል። ሻምበል በላይነህ በበኩሉ “አምቢ አለ” በሚለው ዜማው ውስጥ የአማራን ህዝብ ተዋርዶና ተንቆ (ተጠቅቶ) መኖር በመግለጽ ህውሀት በስነልቦና ረግጦ (የበታች አድርጎ) ሊገዛን አይገባም ሲል አማራው ለፍትህ እንዲነሳ ቀስቅሷል።

“ኢትዮጵያ ሀገራ፣ ሽረ አገራ ጎንደር፣
ይመራል ከኮሶ፣ ጥቃት ይዞ ማደር።”

ማግለል

በባህላዊ ሙዚቃዎች ከተነሱ ስነልቦናዊ በደሎች መካከል አንዱ የአማራ ህዝብ መገለል ነው። በዚህም የአማራ ተወላጆችን ተገልሎ የመኖር በደል በሚመለከት አርቲስት ዳኝ ዋለ “ወይ ፍንክቸ” በሚለው ነጠላ ዜማው፤

“አላስቀምጥ ብለው፣ ሲገፉት ሲገፉት፣
የአንበሶችን መንጋ፣ ቀስቅሰው አረፉት።”

በማለት የአማራ ህዝብ ለዘመናት ሲገለል ሲገፉ መኖሩንና አሁን ላይ ለፍትህ መረጋገጥ ለመታገል መነሳቱን ገልጾታል።

መደፈር

አርቲስቶች በባህላዊ ሙዚቃዎች ካሏቸው ስነልቦናዊ በደሎች መካከል የመጀመሪያው የአማራ ልጆች መደፈር (መጠቃት) ነው። በዚህም የአማራ ህዝብ ላይ የደረሰውን መደፈርና ጥቃት አስመልክቶ ተመቸው ንጉስ “ሽረ የወንድ አመል” በሚለው ነጠላ ዜማው፤

“ንገሩት ያንን ሞኝ፣ ንገሩት ለዚያ ሰው፣
ንገሩት ለዚያ ጅል፣ ለዚያ ሰው፤

እንደሰው ተፈጥሮ፣ ከእንስሳ ላነሰው።” በማለት ህውሃት በአማራ ተወላጅ ሴቶች፣ ህጻናት፣ አረጋውያንና መነኮሳት ላይ የፈጸመው ጾታዊ ጥቃት ከእንስሳ ባህሪ እንደሚያሳዝነውና ወራዳ መሆኑን በመግለጽ የአማራ ህዝብ ለህልውና ዘመቻው እንዲነሳ ቀስቅሷል።

መሐሪ ደገፋው በበኩሉ “ቀኝ” በሚለው ነጠላ ዜማው፤

“በለሳ አርማጭሆ፣ መች ጥቃት ይወዳል፣
ከወንድሙ በፊት፣ ለመሞት ይነጉዳል።”

በማለት የአማራ ህዝብ መጠቃትን እንደማይቀበል አስረድቷል።

መ. ኢኮኖሚያዊ በደል

በጥናቱ ውጤት መሰረት በባህላዊ ሙዚቃዎች ውስጥ ከተነሱ የአማራ ህዝብ በደሎች የመጨረሻው ኢኮኖሚያዊ በደል ነው። ኢኮኖሚያዊ በደሎች የሚባሉት ሃብትና ንብረትን ማሳጣት፣ ባላጠፋት ጥፋት ካሳ ማስከፈል፣ በአነስተኛ ካሳ ከቦታ ማፈናቀል፣ ንብረትን ማውደም (ማቃጠል፣ መሰባበር) ወዘተ ያጠቃልላል። ይህን ርዕሰጉዳይ በማስታወስ ሶስት አንጋፋ አርቲስቶች ሶስት ባህላዊ ሙዚቃዎችን በዩትዩብ ለህዝብ አቅርበዋል። እነሱም ዳኝ ዋለ፣ ተመቸው ንጉስ እና መሐሪ ደገፋው ናቸው።

ሃብትና ንብረትን ማሳጣት

በባህላዊ ሙዚቃዎች ከተነሱ ኢኮኖሚያዊ በደሎች መካከል ሃብትና ንብረትን ማሳጣት ነው። በዚህም መሰረት በባህላዊ ሙዚቃዎች የአማራ ተወላጆችን ሃብትና ንብረት የማሳጣት በደልን በሚመለከት

አርቲስት ዳኝ ዋለ “ለብልበው” በሚለው ነጠላ ዜማው ላይ፤

“የጁንም ቢነጥቁት፣ ስንቁንም ቢቀሙት፣
ነፍጥ አተኳኮሱን፣ ችለው አልሰረቁት።
በቆላው ከዘራ፣ ጀንፎ ባጠለቀው፣
ትከሻውን ሰብሮ፣ ብረቱን ነጠቀው።”

የአማራ ህዝብ በዘመነ ህውሃት በተጠና መልኩ በእጁ ያለውን ሃብትና ንብረት (የሚባለው ስንቅ እስኪያጣ ድረስ) ቢነጠቅም በቆላ ከዘራና ኃላ ቀር መሳሪያዎችን በመጠቀም የጠላቱን ብረት (ጠመንጃ) በመንጠቅ ጠላቶቹ ሊሰርቁት ባልቻሉት የጠመንጃ አተኳኮስ ጠላቶቹን ድል መንሳት መጀመሩን አድንቅቦታል።

መሐሪ ደገፋው “ና በለው” በሚለው ደግሞ የአማራ ህዝብ በጉልበት በተነጠቀው መሬቱ ላይ ያጣው ኢኮኖሚ መመለስ መጀመሩንና በሰሊጥ ምርት ገቢ መጠቀሙ እንዳስደሰተው እና በቀጣይ ወደ ኢኮኖሚ ከፍታው እንደሚመለስ እንደሚከተለው ገልጾታል።

“ምስጋና ለአምላክ፣ ለማያልቅበት፣
ሳልሞት አየሁ ርስቴን፣ ወርቅ ሲፈስበት።
ተመታ ነጋሪት፣ ና በል ወገኖችን፣
የድል ችቦ ለኳሽ፣ ባለተረኛ ነን።
በአንድ ዓላማ ጸንተን፣ በፍቅር ከሰራን፣
ታላቅ እንደነበርን፣ ታላቅ እንሆናለን።”

ባላጠፋት ጥፋት ካሳ ማስከፈል

ይህን ርዕሰጉዳይ ተመቸው ንጉስ “ሽረ የወንድ አመል” በሚለው ነጠላ ዜማው ውስጥ፡-

“ዘንድሮስ ጉድ ሰማሁ፣ ከአትላንቲክ ባሻገር፣
ተበዳይ ካሺ ሆኖ፣ ለበዳይ ሲገብር።
“የአባይ ልጅ ተጠምቶ እንዲኖር ያረገው፣

በሞቱ ንገሩኝ ምን አይነት ህግ ነው።” በማለት የአማራ ህዝብ በህውሃት መንግስት ባላጠፋው ነገር ካሳ እየተጠየቀ እንዲገብር በማድረግ ኢኮኖሚያዊ አቅሙን የማዳከም ስራ ሲሰራ መቆየቱን በመግለጽ ለኢኮኖሚያዊ ፍትህ መረጋገጥ እንዲታገል ቀስቅሷል።

ባህላዊ ሙዚቃዎችና የአማራ ህዝብ አንድነት

ሀ. መልካምድራዊ አንድነት፣

መንግስት የህግ ማስከበር ዘመቻ ካወጀ ጀምሮ የመጀመሪያው ምዕራፍ ተጠናቀቀ እስካለበት ድረስ የወጡ የአማርኛ ባህላዊ ሙዚቃዎች በዋናነት ካላቸው ርዕሰጉዳዮች (ይዘቶች) መካከል አንዱ አንድነት ሲሆን ከተነሱ የአንድነት መሰረቶች ደግሞ ዋነኛው መልካምድራዊ አንድነት ነው። ይህን ርዕሰጉዳይ በማስታወስ ዘጠኝ አርቲስቶች ሰባት ባህላዊ ሙዚቃዎችን በዩትዩብ ለህዝብ አቅርበዋል። እነሱም ዳኝ ዋለ፣ ተሾመ አየለ፣ ዋጋ አለባቸው፣ አስቻለው ፈጠነና መላኩ ታረቀኝ፣ ፋሲል ደግሞ፤ ሻምበል በላይነህ፣ ብርሀን ውባዩ እና ማራቱ

ጣዕምአለው ናቸው። አርቲስቶች ርዕሰጉዳዩን በሙዚቃዎቻቸው አማካኝነት በመቅረጽ የህወሃት ፖለቲካዊ አጀንዳ አንድነታችንን ማጥፋት መሆኑን ደጋግመው በመግለጽ ሁሉም የአማራ ህዝብ በአንድነት በህልውና ዘመቻው ላይ በጉልበት፣ በገንዘብ፣ በእውቀት ወዘተ በንቃትና በቁርጠኝነት እንዲሳተፍና የበኩሉን አስተዋጾ እንዲያበረክት ቀስቅሷል።

ፋሲል ደሞዝ “ጫ በል” በሚለው ነጠላ ዜማው ውስጥ፡-

“አንደራደርም፣ በአገርና በርስት፣

አስመልሰነዋል፣ ራያን ወልቃይት”።

በማለት ህወሃት በስልጣን ላይ በቆየባቸው 27 ዓመታት በአማራ ህዝብ ላይ ድንበሮቹን በማጥፋት ልዩልዩ የአማራ ቦታዎችን (ወሎ ራያ እና ጎንደር ወልቃይት) ወደትግራይ ክልል በህገመንግስት ስም ቢወስድም በህልውና ዘመቻው ወደነበሩበት ክልል ማስመለሱንና አንድ መሆናቸውን አስታውሷል። ሻምበል በላይነህ በበኩሉ “እምቢ አለ” በሚለው ነጠላ ዜማው፡-

“በወልቃይት ጸገዴ፣ ስብሰሰል ኖራ፣

ጎንደር ተመለሰች፣ ተመስገን ፈጣሪ።

አይሳክሉትም ክልሉ ሊያስቀርሽ፣

አገራ ሁመራ፣ ይሄው መጣሽ ዙረሽ

አወይ መታደልሽ፣ ወልቃይት ማማርሽ”።

በማለት በግፍ የተወሰዱ የአማራ ክልል እጅግ ለምና የሰሊጥ ምርት ዋነኛ መመረቻ ቦታዎች መመለሳቸውን በመግለጽ የፋሲልን ሀሳብ አጠናክሮታል። በተጨማሪም ሻምበል በላይነህ “እምቢ አለ” በሚለው ነጠላ ዜማ ላይ፡-

“የአማራው መነሻ፣ ነውና ወልቃይት፣

ሊገድሉት አልቻሉም፣ እውነትን በጥይት”።

እንዲሁም ተሾመ አየለ፣ ዋጋ አለባቸው፣ አስቻለው ፈጠነና መላኩ ታረቀኝ ምንም እንኳን የኋላ ኋላ የህዝብ ተቃውሞና ትችት ለአመታት የቀጠለ ሲበዛባቸው “የሰንደቅ ዓላማ ቀን” ይከበር በማለት ብሄራዊ በዓል ቢያውጁም ህወሃትና አስተሳሰቡ ጤነኛ አለመሆኑን ከዚሁ በድን የተገኙት የቀድሞው ጠቅላይ ሚኒስትር መለስ ስለአዲሱ ባንዲራ (በባንዲራው መሀል ላይ ያለውን ክብና ኮከብ አላስፈላጊነት ብሎም ይወገድ ተብለው) ሲጠየቁ ጨርቅ ነው በማለት በባንዲራችን ላይ የተሳለቁበትን ንግግር በማስታወስ አሁንም ድርጅታቸው ዓርማችንን በመናቅ ሀገርን አዋርዶ ማፈራረስ መሆኑን፡-

“የትዕግስት ድንበሩ፣ የት ድረስ ነው ልኩ፣

ከዓይን አጠገብ ደርሰው፣ አፍንጫ እየነኩ፣

ውርጃ ይሉት ፍርጃ፣ ደርሶ እንደ ሾተላይ፣

እንዴት ይቀለዳል፣ በባንዲራችን ላይ”። በማለት

በቁጭት ገልጸውታል።

ብርሀን ውባዬ በበኩሏ “ሁሉም ከፍ ይላል” በሚለው ዜማዋ፡-

“እኔ አንበሳው ፋኖ፣ የወይራው ምሰሶ፣

የሄደውን ሀገር፣ አመጣው መልሶ”። በማለት

ህወሃትን ሁሉም የአማራ ተወላጅ ሊታገል

እንደሚገባ በአጽንኦት በመግለጽ የፋሲል ደሞዝንና

ሻምበል በላይነህን ሀሳብ አጠናክረውታል።

ፋሲል ደሞዝ “ህምም” በሚለው ነጠላ ዜማው ውስጥ፡-

“መቼም የአለም ነገር፣ ብዙ ነው ሽንኩፋ፣

ጎንደርና ሀገራን፣ አይንካብኝ ክፉ”።

“አንዴ ከማለች፣ ታጠቅን ጠርታ፣

አትመለስም፣ አንድ ሞት ፈርታ።

ተዓምር ቢመጣ፣ ምንም ቢፈጠር፣

በአገሯ ጉዳይ፣ አትደራደር”። በማለት ኢትዮጵያና አማራን ለማፍረስ የተንቀሳቀሱ የህወሃት ወራሪ ሀይሎች እቅድ እንደማይሳካ ህዝቡም ህወሃትን በመደምሰስ አንድነቱን እንዲያስጠብቅ በግልጽ ቀስቅሷል።

ለ. የጋራ ታሪክ (ታሪካዊ አንድነት)

ከጥር 2013 እስከ ህዳር 2014 ዓ.ም የወጡ የአማርኛ ባህላዊ ሙዚቃዎች በዋናነት ካነሷቸው የአንድነት መሰረቶች መካከል አንዱ የጋራ ታሪክ ነው። ይህን በማስታወስ 11 አርቲስቶች ዘጠኝ ሙዚቃዎችን በዩትዩብ ለህዝብ አቅርበዋል። እነሱም ዳኝ ዋሎ፣ መሐሪ ደገፋው፣ ፋሲል ደሞዝ፣ እንዳልክ ውቤ፣ ብርሀን ውባዬ፣ ዝማም አያሌው፣ ተሾመ አየለ፣ ዋጋ አለባቸው፣ አስቻለው ፈጠነና መላኩ ታረቀኝ እና ተመቸው ንጉስ ናቸው። አርቲስቶቹ ኢትዮጵያውንን አንድ የሚያደርጉ ታሪኮችን በማወደስ በተቃራኒው የህወሃት ፖለቲካዊ አጀንዳ ታሪካዊ አንድነትን በተቀነባበረ ሴራና የተሳሳተ ትርክት ማጥፋት መሆኑን በሙዚቃዎቻቸው ደጋግመው በመግለጽ ሁሉም አማራ ለአንድነቱ በንቃት ባለው አቅም እንዲሳተፍ ቀስቅሰዋል።

ለምሳሌ መሐሪ ደገፋው “ቀኝ” በሚለው ነጠላ ዜማው ውስጥ፡-

“ገራሚ ህዝቦች ነን እኛ፣ የማናልቅ ሞተን፣

ሲሉ ጨረስናቸው፣ እናድራለን በዝተን”።

በማለት ህወሃት ከምስረታው የካቲት 1968 ዓ.ም ጀምሮ ባወጣው ታሪካዊ ማቋቋሚያ ሰነድ ጭምር አማራ ዋነኛ ጠላታችን ነው በማለት በግልጽ አስቀምጦ ለማጥፋት በርካታ ስራዎችን ሲሰራ መቆየቱን አስታውሶ ምንም እንኳን ድርጅቱ በአማራ ህዝብ ላይ (በጎንደር፣ በመተከል፣ በኦሮሚያ ወዘተ) ያደረሰው እልቂትና ጥፋት እጅግ ከፍተኛ ቢሆንም ዛሬም እንደጥንቱ ለአንድነታችን በጋራ እንቆማለን በማለት በዜማው ውስጥ ቀስቅሷል።

ዳኝ ዋሎ በበኩሉ “የደም ጸሀይ” በሚለው ነጠላ ዜማው ውስጥ፡-

“የግዛት ድርሳን ነጋረ፣

ቀዳሽ ነኝ ብሎ ፎካሪ፣

ውዳሴ ከንቱ ሲደግም፤
አሜን እንዳንል ቃሉ ግም፤
ምኒልክ ደጄ ሰላሙ፤
የጦር ማህሊት ቢቆሙ፤

ጣሊያን ከሸፈ ድካሙ፡፡ ሲል የህወሃት ዓላማ ቀደም ሲል የጣሊያን ወራሪ ሀይል ይዞት የተነሳው አንድነትን የማፍረስ እቅድ ጋር አንድ መሆኑንና በአጼ ሚኒሊክ ጦር ድል መደረጉን ከታሪክ ማህደር በማስታወስ ህወሃትንም በአንድነት መታገል እንደሚገባ አስረድቷል፡፡

በተጨማሪም እንዳልክ ውቤ “እንዲህ ነው”፤ በሚለው ነጠላ ዜማው ውስጥ፡-

“በአልቢን በጓንዴ፤ ክብሩን ጠባቂ፤

ጠላት ሲመጣ፤ ሞቱን ናፋቂ፡፡

“ምነው አክለፍል፤ ሽተተው ባሩዱ፤

ጠላት ተዳፈነ፤ ቀረ በጉድጓዱ፡፡

በማለት አማራ በሀገሩ አንድነትና ነጻነት ላይ የመጣበትን ወራሪ ሀይል እጅግ ኃላቀር በተሰኙ የጦር መሳሪያዎች፤ ጦርና ጋሻ በመዋጋት ድል ማድረግ የቻሉበትን የጣሊያን ጦርነት ታሪክ በማስታወስ አሁንም ኢትዮጵያንና አማራን ለማፍረስ ገህነምም ቢሆን እወርዳለሁ በማለት ጦርነት ያወጀውን ህወሃት በመዋጋት ለአማራ ህዝብ አንድነት በህልውና ዘመቻው ላይ ሁሉም እንዲሳተፍ መልዕክቱን በዜማ አስተላልፏል፡፡

መሐሪ ደገፋው ደግሞ “ቀኜ” በሚለው ነጠላ ዜማው ውስጥ፡-

“መተከል ማይካድራ፤ የኛ ሙሽራ፤ ማን ይረሳሻል፤

ሰማዕትነቱን ተቀብለሻል”፡፡

“ወልቃይት ጸገዴ፤

አጭዶ ከመረው፤ በረጅም ጓንዴ”፡፡

“ኮረም አላማጣ፤

ሰባብሮ ጣለው በመዋጣ”፡፡

“ደንቢያና መተማ፤ ደብረ ታቦር ጋይንት፤

በርሳስ ይጥላል፤ በአንድ አብሪ ጥይት”፡፡

በማለት ህወሃት በተለያዩ የአገራችን ክልሎች በተለይም በመተከልና በማይካድራ ታሪክ ይቅር የማይለው ወንጀል (ዘር ማጽዳት) መፈጸሙን በማስታወስ አማራ ለአንድነቱ ሲል እያበረከተ ያለውን አስተዋጽኦ በአድናቆት ገልጾታል፤ አንድነትን ሰብኳል፡፡

ብርሀን ውባዬ በበኩሏ “ሁሌም ክፍ ይላል” በሚለው ዜማው፡-

“የጀግኖቹ መምህር፤ የበላይ ዘለቀ፤ የንጉስ ሚካኤል፤

የጀግኖቹ መምህር፤ የነአጼ ቴዎድሮስ፤ የእምዬ ሚኒሊክ፤

እኛ እንደግመዋለን፤ የሰሩትን ታሪክ”፡፡

ጠላት ለማጥፋት፤ እንቁም በጋራ፤

ጎበዝ የአንተ ናት፤ ይቺ ባንዲራ፤

እንደጀግኖቹ ታሪክ እንስራ”፡፡ በማለት በእንግሊዝ፤ በጣሊያንና ሌሎች የውስጥ ባንዳዎች በተፈጸሙ ጦርነቶች ወቅት ከአማራ ህዝብ የተገኙ መሪዎች (በአጼ ቴዎድሮስ፤ በበላይ ዘለቀ፤ በንጉስ ሚካኤል፤ በአጼ ሚኒሊክ ወዘተ) በልዩልዩ የሀገራችን አካባቢዎች ለነጻነት ሲሉ የፈጸሟቸውን ገድሎችና ያስመዘገቧቸውን ድሎች በመተረክ የአማራ ህዝብ ለአንድነቱ በህልውና ዘመቻው ላይ በንቃት እንዲሳተፍ አነሳስቷል፡፡ ድምጻዊ ዳኝ ዋለ “ወይ ፍንክኝ” በሚለው ነጠላ ዜማው፤

“ከላይ ወደ ታች፤ ያልታነጸ፤

ሰማይ የነካ፤ ስም የቀረጸ፤

አስኳል ለውሶ፤ ግንብን የሰራ፤

አባቴ እኮ ነው፤ ታሪክ የሰራ፡፡ በማለት አንድነታችን ያለምንም ታሪክ በደመነፍስ የተሰራና ማንም የሄደ የመጣ ሁሉ እንደፈለገ የሚሰራና የሚያፈርሰው አለመሆኑን የጥንት አባቶችና አያቶችንን ታሪክ አማራ ክልል የሚገኘው የአጼ ፋሲል ግንብን አሰራር በዋቢነት በማጣቀስ አሁንም አማራው ታሪካዊ አንድነቱን ጠብቆ ታሪክን መድገም እንዳለበት በአጽንኦት ገልጿል፡፡

ለዚህም ተመቸው ንጉስ “እረ የወንድ አመል” በሚለው ነጠላ ዜማው ውስጥ፡-

“በሀገራ ለቅሶ፤ ትግራይ ልጄን ድራ፤

ሀውሀት ሲጨፍር፤ ሽኔ እየደለቀ፤

አላወቀም መሰል፤ ነገሩ እንዳለቀ”፡፡

ተሾመ አየለ፤ ዋጋ አለባቸው፤ አስቻለው ፈጠነና መላኩ ታረቀኝ “አትንኩን” በሚል ዜማቸው፡-

“እርግጥ ነው ሀበሻ፤ አይተኛም ለጠላት፤

ይመልሳል እንጂ፤ አንገቱን በመቅላት”፡፡

“በሀዘቧ ጀግንነት፤ በታሪኳ ግዝፈት፤

ታከናንባለች፤ ለጠላቷ ሽንፈት”፡፡ በማለት ኢትዮጵያንና አማራን ለማፍረስ የመጣ የሀገር ውስጥና የውጭ ሀገር ጠላት ሁሉ መቅኖ እንደሌለውና ተዋርዶ እንደሚመለስ ታሪክን በማስታወስ የአማራ ህዝብ አንድነት እውን እንደሚሆን በነጠላ ዜማቸው በአጽንኦት ገልጸዋል፡፡

ሐ. የጋራ ባህል (የባህል አንድነት)

ባህላዊ ሙዚቃዎች ካነሷቸው የአንድነት መሰረቶች የመጨረሻው የጋራ ባህል ሲሆን ስድስት አርቲስቶች ሶስት ሙዚቃዎችን ለህዝብ አቅርበዋል፡፡ እነሱም ተሾመ አየለ፤ ተመቸው ንጉስ፤ ዋጋ አለባቸው፤ አስቻለው ፈጠነና መላኩ ታረቀኝ እና ሰማኸኝ በለው ናቸው፡፡

ይህን ርዕሰጉዳይ ተመቸው ንጉስ “እረ የወንድ አመል” በሚለው ነጠላ ዜማው ውስጥ፡-

“ዘንድሮስ ጉድ ሰማሁ፤ ከአትላንቲክ ባሻገር፤

ተበዳይ ካሺ ሆኖ፤ ለበዳይ ሲገብር”፡፡

“የአባይ ልጅ ተጠምቶ እንዲኖር ያረገው፤

በሞቱ ንገሩኝ ምን አይነት ህግ ነው፤ ህግ ነው”፡፡ በማለት በአማራ ባህል ሽማግሌ (ዳኛ)

አንድን ጉዳይ አይቶ እንዲወስን ሲመደብ ነገሩን መርምሮ ለእውነት ሲል ብቻ ለተበዳይ ፍትህን እንደሚሰጥ በማስታወስ ምዕራባውያን በአሁኑ ሰዓት ከህወሃት ቡድንም ሆነ ከግብጽ የአባይ ወንዝ አጠቃቀም ጋር በተያያዘ የያዙት አቋም ከአማራነት ባህላችን በተቃራኒው ከበዳይ ወገን በመቆም ሀገራችንንና አንድነታችንን ለማፈራረስ ያቀደ መሆኑን በቁጭት ገልጾታል፤ ህዝቡም ይህን ሀቅ አውቆ ለአንድነቱ እንዲታገል ቀስቅሷል። ሰማኸኝ በለው “አረ በዛ” በሚለው ነጠላ ዜማው ውስጥ

“የአርበኞች ሀገር፣ የጀግኖች ምድር፣
ማንም አይደፍራት፣ የምን ድርድር”።
“የአገሪ ጀግና፣ እሳቱ እያለ፣
እንኳን ባንዳና፣ ጣሊያን አልቻለ”።

በማለት ምዕራባውያን እውነታውን አጣርተው በአጥፊው ላይ ከመፍረድና ለእውነት ከመቆም ይልቅ በድርድር ይፈታ በማለት የሰጡት የመፍትሄ ሀሳብ አንድነታችንን ለማፈራረስ ታቅዶ የተሰራ ሴራ መሆኑን ገልጾ ህዝቡ በአንድነቱ ሊጸናና ሊታገል እንደሚገባ ቀስቅሷል።

የይሁንታ ሀሳቦች

በባህላዊ መዘቃቃዎች ትንተና እንዳየነው የሀገራችን ማህበረሰብ በልዩልዩ ባህላዊ መዘቃቃዎች ህዝባዊ በደልን በመግለጽ ለፍትህና አንድነት ሲቀሰቅሱ ቆይተዋል። በጥናቱ ከጥር 2013 እስከ ህዳር 2014 ዓ.ም የወጡ የአማርኛ ባህላዊ መዘቃቃዎች ከአማራ ህዝብ በደልና ፍትህ እንዲሁም የአንድነት መሰረቶች ጋር በማያያዝ ተተንነዋል። ይህ የሆነበት ምክንያትም የነበረው የአንድነት ስሜት ተቀዛቅዞ የቆየ በመሆኑና በህብረተሰቡ ውስጥ ተቀዛቅዞ የቆየውን ስሜት ዳግም እንዲያንሰራራ በመቀስቀስ ከወቅቱ አገራዊ ሁኔታ አንጻር የህዝቡን አንድነት ለመመለስ (ለማምጣት) ካላቸው ፋይዳ አንጻር በ2013 ዓ.ም የተከሰተው አገራዊ ሁኔታ በተጨማሪም ለማሳያነት ይጠቅማሉ ተብሎ በመታመኑ ነው።

ይህ ጥናትም የአማርኛ ባህላዊ መዘቃቃ ግጥሞችን በማሳያነት በመውሰድ ባህላዊ መዘቃቃዎች የአማራ ህዝብ በደልን ከመግለጽ እና ለፍትህና አንድነት ህዝቡ እንዲታገል ከመቀስቀስ አንጻር ጥልቅ መልዕክት እንዳላቸው አረጋግጧል። መዘቃቃዎቹ የአማራን ህዝብ በደል፣ ፍትህና አንድነትን ደጋግመው በማንሳትም መላ የአማራ ህዝብ ብሎም ኢትዮጵያውያንን በንቃትና በቁርጠኝነት እንዲሳተፉ ቀስቅሰዋል። ባህላዊ መዘቃቃዎቹ የአማራ ህዝብ በደል፣ ፍትህና አንድነት ይዘቶችን በተለያዩ አገላለፅ በማንሳትም በህልውና ዘመቻ ስኬት ላይ የራሳቸው የሆነ አስተዋፅዖ አበርክተዋል። በተጨማሪም ባህላዊ መዘቃቃዎቹ ምንም እንኳን የተለያዩ አካባቢዎችን እየጠሩ ስለአንድነት ቢሰብኩም ከወቅቱ ችግር አንጻር ክልላዊ አንድነት ላይ አተኩረው አጀንዳ መቅረጻቸው

ተረጋግጧል። የሚከተሉት የይሁንታ ሀሳቦችም በአጥኚው ተሰንዝረዋል።

- ባህላዊ መዘቃቃዎቹ በአማራ ህዝብ ላይ የተፈጸሙ ማህበራዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ስነልቦናዊና ኢኮኖሚያዊ በደሎች በማንሳት የአማራ ህዝብን ለዘመቻ ማነሳሳቱ በጥናቱ ተረጋግጧል። በመሆኑም ባህላዊ መዘቃቃዎች የህዝብ በደልና ፍትህን በሚመለከት ግንዛቤ ለመፍጠርና ለመቀስቀስ እንደሚጠቅሙ በመረዳት በማስተማሪያ ግብዓትነት ብንጠቀም፤
- በጥናቱ ግኝት መሰረት ባህላዊ መዘቃቃዎች መልካምድራዊ አንድነት፣ የጋራ ታሪክና የጋራ ባህልን በማንሳት ክልላዊ አንድነትን በሚመለከት ተነሳሽነትን በመፍጠር ረገድ የጎላ ጠቀሜታ እንዳላቸው በመረዳት ለማስተማሪያነት መጠቀም ብንችል፤
- ባህላዊ መዘቃቃዎች ለአማራ ህዝብ በደል ፍትህና አንድነት ግንዛቤና ተነሳሽነትን ከመፍጠር አንጻር ከፍተኛ ሚና አላቸው። በመሆኑም ስለአማራ ህዝብ በደል ፍትህና አንድነት ሲታሰብ ለባህል መዘቃቃ አዘጋጆችና ድምጻውያን እውቅናና ክብር ቢሰጡ፤

የዋቢዎች ዝርዝር

- አስቴር ሙሉ።(2007)።“ተከታታይነትና ለውጥ በወሎ አዝማሪዎች የኑሮና የዘፈን ልምድ።” አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ። በፎክሎር ለይክተራት ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጥናት (ያልታተመ)።
- አበባ አማረ። (2010)። ቃላ የሀላባ ሴቶች ባህላዊ ዘፈንና ማህበራዊ ፋይዳው። *ዜና ልሳን* Volume XXVI.
- የወጣቶችና ባህል ሚኒስቴር።(1995)።*የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፑብሊክ የባህል ፖሊሲ*። አዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት።
- ከሣቴ ብርሃን ተሰማ።(1951)።*የአማርኛ መዝገበ ቃላት*። አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።
- ከሩቤል ዘሩባቤል።(2007)።“ከ1983 የመንግስት ለውጥ በኋላ”። /ያልታተመ/።
- ደስታ ተክለወልድ።(1970)።*የማርኛ መዝገበ ቃላት*። አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።
- ፈቃደ አዘዘ።(1991)።*የስነ-ቃል መምሪያ*። አዲስ አበባ፣ ቦሌ ማተሚያ ድርጅት።
- Acquah, F. (2011). “The Impact of African Traditional Religious Beliefs and Cultural Values on Christian-Muslim Relations in Ghana from 1920 Through the Present: A Case Study of Nkusukum -Ekumfi-Enyan area of the Central Region.” Doctoral thesis, University of Exeter, South West England, Devon.

- Agawu, K. (1992). "Representing African Music: Critical Inquiry." (Unpublished).
- Bamford, A. (2006). *The wow factor: Global research compendium on the impact of the arts in education*. Münster, Germany: Waxmann.
- Blacking, J. (1984). The Study of Music' as Cultural System and Human Capability. *South African Journal of Musicology*, 14(2),1-16.
- Blacking, J. (1995). *Music, Culture and Experience: Selected Papers of John Blacking*. Chicago: University of Chicago Press.
- Batt-Rawden, Kari Bjerke. (2007). Music as a transfer of faith: Towards recovery and Healing. *Journal of Research in Nursing*.
- Brice Heath, S., Wolf, S. (2004). *Visual learning in the community school*. London, UK: Creative Partnerships. Google Scholar
- Buwono X, Sultan Hamengku. (2008). *Merajut kembali Ke Indonesiaan Kita*. Jakarta: PT. Gramedia
- Central Statistical Agency. (2003 E.C). 'The Federal Democratic Republic Of Ethiopia, Central Statistical Agency. Agricultural Sample Survey', Volume I Report On. Area and Production of Major Crops, Private Peasant Holdings, M, Addis Ababa.
- Central Statistical Agency. (2005 E.C). The Federal Democratic Republic Of Ethiopia, Central Statistical Agency, Welfare Monitoring.
- Chernoff, J.M. (1979). The Rhythmic Medium in African Music. *New Literary History*, 22(4),1093-1102.
- Crawford, R. (2016). Creating unity through celebrating diversity: A case study that explores the impact of music education on refugee students. *International Journal of Music Education*, 35(3).
- Deasy, R. (2002). *Critical links: Learning in the arts and student academic and social development*. Washington, DC.
- Dargie, D. (1988). *Xhosa Music*. Cape Town: David Phillip Publisher.
- Dreeszen, C., April, A., Deasy, R. (1999). *Learning partnerships: Improving learning in the schools with arts partners in the community*. Washington, DC: Arts Education Partnership.
- Durkheim, E. (1995). *The Elementary Forms of Religious Life*. New York: The Free Press.
- Flandreau, S. (2016). African and African – Influenced Sacred Music. *The Journal of Traditions and Beliefs*. 2 (6), 1-6.
- Gould, H. (2005). *A sense of belonging: Arts, culture and the integration of refugees and asylum seekers*. London, UK: Creative Exchange.
- Hackett, I.J. R. (2012). Sound, Music and the Study of Religion. *Journal of Temenos*, 48(1),11-27.
- Idang, E.G. (2015). African Culture and Values. *Journal of Phronimon*, 16(2),97-111.
- Jeanneret, N., & Brown, R. (July, 2007). 'Living the arts: The City of Melbourne and ArtPlay. Music Education Research: Values and Initiatives.' *XXIX Annual Conference of the Australian Association for Research*, Melbourne, Australia.
- Lortat-Jacob, Bernard (1984). Music and Complex Societies: Control and Management of Musical Production. *Yearbook for Traditional Music*,16, 19-33.
- Miller, A. (1989). 'Music Making: Survival and Celebration.' Available at:<http://www.mcc.org?respub.occasional/>. Accessed on: 17 December 2022.
- Merriam, A.P. (1964). *Anthropology of Music*. Evanston: North-western University Press.
- Mohamed Yusof Ismail. (2003). National Unity At University Level: Importance Of Civilization Dialogue And Way Forward. *European Scientific Journal* special edition, 4, 173-186.
- Morakeng Edward Kenneth Lebaka. (2020). Music and Religion as a Useful Means of Promoting Unity In Bapedi Society.*African Journal of Indigenous Knowledge Systems*, 19(1),83-95.
- Nannyonga, S. (1995). *Selected Traditional Secular and Sacred Music of the Baganda People: A Comparative Study*, Masters Dissertation. Kampala:Makerere University.
- Nettl, B. (2005). *The Study of Ethnomusicology: Thirty-One Issues and Concepts*.Illinois: University of Illinois Press.
- Nketia, J.H.K. (1954). The Role of the Drummer in Akan society. *Journal of African Music*, 1 (1), 34-43.
- Ohwofasa J. Enoh. (N.D). Music and National Development. *Journal of African Music*.
- Shamsul Amri Baharuddi. (2007). *Modul Hubungan Etnik*. Putrajaya: Ministry of Higher Education.
- Stokes, M. (1994). Ethnicity, Identity and Music: The Musical Construction of Place. *Book review*,52 (2) 427-430.
- Syahrul Syah Sinaga, Restu Ayu Mumpuni and Mohammad Muttaqin. (November, 2020). Proceeding of the 2nd International Conference on Interdisciplinary Arts and Humanities. Yogyakarta, Yogyakarta Press.

Ter, Ellingson, et al. (1987). "Toward the Remodeling of Ethnomusicology". In Ethnomusicology. *Journal of the Society for Ethnomusicology*, 31 (3),469-488.

Walelgn Mekonnen. (1961 E.C). On the issue of nations and nationalities. /Unpublished/.